

HENKINEN SOTA, NARRATIIVINEN TAPAUSTUTKIMUS PSYKOOTTISEN HENKILÖN USKOSTA

Aapo Kilpeläinen

Kimmo Pietilä

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Psykologian laitos
PL 35
40351 Jyväskylä

Psykologian pro gradu –tutkielma

Psykologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Elokuu 2001

TIIVISTELMÄ

Tekijät: Kilpeläinen Aapo ja Pietilä Kimmo

Ohjaaja: Professori Jukka Aaltonen

Psykologian pro gradu

Jyväskylän yliopisto

Elokuu 2001

48 sivua

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata psykoottisen ihmisen uskonnollisia kokemuksia ja pyrkiä ymmärtämään niitä siten kuin hän itse on ne ymmärtänyt sekä tutkia sitä mistä ja miten tutkittavan tapa jäsentää kokemuksiaan uskonnollisesti on syntyisin. Kyseessä on laadullinen tapaustutkimus. Tutkimusaineisto koostuu neljästä teemahaastattelusta sekä kolmesta päiväkirjasta. Transkriboitu aineisto on analysoitu Grounded – teoriaa käyttäen ja analysoitua aineistoa on tarkasteltu Hännisen narratiivisen tarinallisen kiertokulun teorian avulla. Tarkoituksena on myös selvittää soveltuuko tarinallisen kiertokulun teoria psykoottisen ihmisen sisäisen tarinan tarkasteluun. Tulokset osoittavat, että tarinallisen kiertokulun teorian avulla ei voida täysin päästä psykoottisen ihmisen kokemuksiin käsiksi, koska ne sisältävät paljon esi – narratiivista aineista, joka ei nivoudu ymmärrettävällä tavalla sisäiseen tarinaan. Tutkittavan ”henkiseksi sodaksi” nimittämä uskonnollista ja psykoottista ainesta sisältävä sisäinen tarina muodostui hänen elämässään vallitsevista tilanteista sekä hänen sosiaalisesta tarinavarannostaan, jonka hän on omaksunut elämänsä aikana, ja se ilmeni draaman ja kertomuksen muodossa. Tutkittavan psyyken koostuessa hänen sisäinen tarinansakin eheytyi ja esi – narratiiviset kokemukset nivoutuivat siihen jäsentyneesti kiinni.

avainsanat: narratiivisuus, sisäinen tarina, psykoosi, uskonto.

ABSTRACT

The purpose of this research is to describe religious experiences of a psychotic person and try to understand them as he himself has understood them and also to find out from where and how he has learned to construct his religious experiences. It is a qualitative case study. The data consists of four theme interviews and three diaries. The transcribed data is analyzed using Grounded – theory. The analyzed data is viewed through the flow of narrativity theory, which is created by Hänninen. We also try to find out if it is possible to apply the flow of narrativity theory to observe the inner narrative of a psychotic person. The results show that it is not totally possible to understand the experiences of a psychotic person using Hänninen’s theory because they contain so much pre – narrative matter, which does not become intertwined with the inner narrative in a understandable way. The investigated person named his inner narrative “spiritual war”. It was formed from the conditions of his life and from his stock of stories. The inner narrative appeared through the told narrative and the lived narrative. As the psyche of the investigated person got more coherent his inner narrative got also more consistent and the pre – narrative experiences intertwined more clearly to the inner narrative.

key words: narrativity, inner narrative, psychosis, religion.

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
2. AINEISTO JA METODIIKKA	12
2.1. Narratiivinen tutkimus	12
2.2. Haastattelu	14
2.2.1. Teemahaastattelu	15
2.2.2. Haastattelun toteutus	16
2.3. Aineiston analyysi Grounded – teorian avulla	19
3. TULOKSET	23
3.1. Keskeiset teemat ja kategoriat	23
3.2. Sisäinen tarina	23
3.3. Sosiaalinen tarinavaranto	32
3.4. Draama	33
3.5. Situaatio	33
4. POHDINTA	35
LÄHTEET	44
LIITE	

1. JOHDANTO

Skitsofreniapotilaiden uskonnollisuutta ei ole juurikaan tutkittu Suomessa. Poikkeuksen tekee Järvisen (1991) väitöskirja, jossa hän psykoanalyttisesta viitekehystä tarkastelee niitä psykodynaamisia mekanismeja ja roolipsykologisia prosesseja, jotka voivat olla psykoottisen henkilön uskonnollisten mielikuvien takana. Oma lähestymistapamme tutkimuksemme kohteeseen poikkeaa Järvisen lähestymistavasta siten, että emme pyri selittämään uskonnollisia ilmiöitä psykologisen käsitejärjestelmän kautta. Mielenterveyden ja uskonnon välinen suhde on uskontopsykologian vaikeimpia kysymyksiä. Vaikeus johtuu siitä, että kovin helposti törmätään henkilökohtaisiin asenteisiin ja arvostuksiin. Esimerkkinä voidaan ottaa Jumalan äänen kuulemisen kokemus. On olemassa ihmisiä, jotka kokevat kuulevansa Jumalan puhuvan heille ja jotka samalla ovat psyykkisesti tasapainoisia. Toisaalta taas monilla skitsofreenisilla ihmisillä on myös kokemuksia Jumalan puheesta ja heidän kohdallaan äänien kuuleminen patologisoidaan. Me kohtasimme tämän uskonnollisten ilmiöiden erityislaatuisuuden mielenterveyspotilaita kohdattaessa työskennellessämme harjoittelupaikoissamme. Nämä kokemukset synnyttivät meissä halun ymmärtää ja tutkia tarkemmin kyseistä ilmiötä. Tahdomme tutkimuksessamme erityisesti tuoda esiin tutkittavan oman näkemyksen hänen kokiemiensa vaikeiden mielenterveysongelmien ja uskonnollisuuden suhteesta.

Ketola (1997, 31) mainitsee uskonnon määrittelemisestä seuraavaa: ”Uskonnon määritelmä ohjaa tutkimusta eikä ehkä ole tarpeellista liian varhaisessa vaiheessa sitoutua liian tiukkaan muotoiluun. On syytä antaa käsitteen elää vallitsevien näkökulmien, ongelmanasettelujen ja teoreettisten viitekehysten vaatimusten mukaisesti. Määrittely on kuitenkin joka tapauksessa ensisijaisesti väline ja työkalu tutkimuksen tekemistä varten, ei päinvastoin.” Tutkimuskysymystemme kannalta meidän ei ole oleellista määritellä tarkasti uskontoa sinänsä, vaan koska tutkimuksemme viitekehys on narratiivinen tapaututkimus, oleellisempaa on ottaa tarkastelun kohteeksi uskonnollinen usko. Tällä siirrämme painopistettä yksilön henkilökohtaiseen kokemukseen uskonnoksi kutsutusta ilmiöstä.

Uskonnollisuutta ei Pyysiäisen (1986) mukaan kuitenkaan tarvitse määritellä eksplisiitisti, jotta sitä voisi tutkia. Samoin taiteen käsitettäkään ei ole tarpeen määritellä tai dehistoriallisen tutkimuksen tekemiseksi. On hyödytöntä kysyä, onko seinälle nostettu

lappio ”todella” taidetta vai ei. Tietyissä tilanteissa sitä voi olla mielekästä tarkastella taiteena, tietyissä ei. Samoin meidän ei ole tutkimuksessamme olennaista pyrkiä päättämään vastaako tutkimamme henkilön uskonnollisuus joitain yhteisössä uskonnollisuudelle asetettuja sanallisia tai sanattomia kriteerejä. Tärkeää on, että tutkimamme henkilö itse hahmottaa joitain kokemuksiaan ja elämäntapahtumia uskonnollisina.

Uskonnollisella kokemisella tarkoitetaan havaitsemisen, ajattelun, tuntemisen ja tiedostamisen uskonnolliseksi jäsentynyttä kokonaisuutta. Kokeminen on subjektiivinen prosessi, jota on mahdotonta havainnoida sellaisenaan. Jos uskontoa kuitenkin pyritään lähestymään tieteellisesti kokemuksellisenä ilmiönä, olennaiseksi kysymykseksi nousee millainen ajattelu-, tarkastelu- ja puhetapa sekä millaiset tutkimusvälineet (teoriat, metodit jne.) tekevät oikeutta tutkimuskohteelle (Laitila, Pyysiäinen & Vesala, 1986, 1). Päädyimme siihen tulokseen, että paras tapa ymmärtää psykoottisen ihmisen uskonnollista kokemusta on keskittyä tutkimuksessa yhden henkilön tuottaman aineiston perinpohjaiseen laadulliseen analysointiin.

Vaikka tutkimuksessamme analysoimme transkriboitua aineistoa ja kirjoitettua tekstiä, ei riitä että pitäydytään pelkässä tekstin analysoinnissa. Jotta kuvaus tutkittavan henkilökohtaisesta uskonnollisesta kokemuksesta olisi mahdollisimman kattava, on pyrittävä näkemään tekstin takana oleva yksilöllisen kokemuksen ja tulkinnan taso, joka edeltää kirjallisen tai suullisen tasoa (Markkula, 1997). Suullisen kertomuksen johtolangoista voidaan jäljittää sisäistä tarinaa ikäänkuin salapoliisityönä siinä mielessä, että siinä voidaan käyttää hyväksi monenlaisia vihjeitä ja myös siksi, että se vaatii tutkijalta intuitiota ja eläytymistä (Hänninen, 1999).

Jotta uskonnollista kokemusta ja yksilön sille antamaa tulkintaa voitaisiin tutkia, on otettava tarkastelun kohteeksi se kieli, jolla hän uskonnolliseksi tulkitsemaansa kokemusta ilmaisee. Uskonnollinen kieli on symbolista kieltä, joka kuvaa ihmisen uskonnollista kokemusta todellisuudesta, maailmaa uskonnollisesti nähtynä. Se ei välitä objektiivista informaatiota ulkoisesta todellisuudesta, mutta ei myöskään pelkistä tunteista. Pyysiäinen (1986, 25) sanookin: ”Jos uskonnollista kokemusta ilmentävän uskonnollisen kielen ajatellaan sisältävän väitteitä joidenkin materiaalistien olioiden olemassaolosta, ymmärretään uskonnollisen kielen luonne väärin. Kieli kuvaa kokemusta, ei sen ulkopuolista todellisuutta”. Työriinoja (Pyysiäinen, 1986) määrittelee uskonnollisen uskon olevan järkkymätöntä uskoa, joka ei kuitenkaan nojaa mihinkään perusteisiin. Uskonnollinen usko ei näy päältä päin vaan se ilmenee uskovan uskonnollisessa

kielessä. Ilmauksesta ei tee kuitenkaan uskonnollista sen sanasto, sisältö eikä muodollinen funktio. Vasta se tekee kielen uskonnolliseksi, että se liittyy tiettyyn elämäkäytäntöön ja ilmentää ihmisen sisäistä kokemusta, kristinuskossa kokemusta Jumalan puhuttelusta. Jotta ihminen voi tulkita kokemuksensa uskonnolliseksi, on hänen hallittava joku uskonnollinen kieli. Merkityksen antaminen kokemukselle ja sen tulkinta tapahtuvat aina jonkin uskonnollisen kielipelin puitteissa. Ei siis voida täysin ymmärtää uskonnollisen lauseen merkitystä, ellei itsellä ole ollut mitään vastaavaa kokemusta. Merkityssokeutta voi kuvata värisokeuden avulla. Ihminen joka ei näe vihreää ei ilman vihreän kokemusta voi ymmärtää, mitä vihreä merkitsee (Pyysiäinen, 1986). Asetamme siis uskonnolliselle kielelle kaksi vaatimusta: sen täytyy liittyä yksilön elämäkäytäntöön eli sen täytyy kertoa uskonnon termein tai kertomuksin jostain ihmisen arkipäivän elämään kuuluvasta sekä samalla välittää saman kielipelin avulla jotain yksilön sisäisestä kokemuksesta.

Tutkiessamme henkilön uskonnollista maailmankuvaa ja uskonnollisia kokemuksia haluamme mahdollisimman vähän redusoida uskontoa psykologiatieteen käsitejärjestelmään. Reduktionismilla voidaan väljästi tarkoittaa sellaista tutkimustapaa, jossa uskonnolliset ilmiöt käsitteellistetään soveltamalla enemmän tai vähemmän jäännöksettömästi jotakin muuta käsitejärjestelmää kuin ikään kuin sen ”omaa” (Pulkinen, 1997).

Uskonnon tutkimuksessa on kaksi perinnettä, jotka eroavat toisistaan suhteessa reduktionismiin. Toisen ääripään Pulkinen nimeää ”*nothing more than ...*” lähestymistavaksi. Tällaista lähestymistapaa edustavat mm. Marx, Freud ja Durkheim. Nämä tiedemiehet ovat palauttaneet uskonnon johonkin konkreettisempaan ja samalla yksinkertaisempaan käsitejärjestelmään päin. ”Nothing more than” lähestymistavassa X redusoituu ontologisesti Y:n, jos voidaan näyttää toteen tai oletetaan, että X ei ole mitään muuta kuin Y:tä, siis X on olemuksellisesti Y:tä (Pulkinen, 1997). Meidän tutkimuksessamme tämä tarkoittaisi sitä, että uskonnollinen kokemus ei olisi muuta kuin psykoosia.

Toista ääripäätä kuvaa ”*sui generis*” lähestymistapa. Siinä uskonnollisen nähdään olevan jotakin tavoittamatonta, jotakin ontologisesti tosiolevaista eikä metodologisestikaan redusoituvaa. Tätä lähestymistapaa edustavat Pulkkisen (1997) mukaan uskonfenomenologit. Tällaisen näkökulman omaksuessamme meidän ei olisi mahdollista tutkia henkilökohtaisen uskon ja mielenterveysongelmien suhdetta samalla teoreettisella viitekehyksellä.

Edellisten ääripään kannanottojen väliin voidaan hahmottaa eräänlainen ”harmaa vyöhyke”, jolla ’uskonnollinen’ nähdään tavalla tai toisella erityislaatuisena ja sen käsittely uskonnollisin termein siten myös välttämättömänä tai tarkoituksenmukaisena mutta ei haluta ottaa kantaa sen ontologiseen statukseen. Tällainen lähestymistapa on mielestämme hyväksyttävä uskonnollisten kokemusten tutkimiseen.

Käytämme siis metodologista redusointia uskonnollisten kokemusten ja kielenkäytön kuvaamiseen, mutta emme näe aiheelliseksi uskonnon ontologista redusointia. Metodologinen reduktionismi tarkoittaa tilannetta, jossa tiettyä metodologiaa, joka on adekvaatti Y:n selittämiseen, käytetään myös X:n selittämiseen sulkematta silti pois muita selitysmalleja (Pulkkinen, 1997, 102). Meidän tutkimuksessamme edellistä jaottelua voisi kuvata seuraavasti: narratiivista metodologiaa, joka on adekvaatti psykoosin selittämiseen (ks. Holma, 1999), käytetään myös uskonnollisen kokemuksen selittämiseen ottamatta kantaa uskonnon totuusarvoon. Totuuden ja merkityksen eroa voi kuvata seuraavalla Pyysiäisen (1986, 19) esimerkillä: tiedän mitä merkitsee ”Elli on raskaana”, vaikka en tietäisi, onko Elli raskaana vai eikö hän ole. On siis täysin mahdollista tietää lauseen merkitys vaikka ei tiedä sen totuusarvoa.

Tutkimuksemme toinen määrittelyä ja selvennystä vaativa ilmiö uskon ohella on skitsofrenia tai psykoosi. Skitsofrenia on lähes aina nuorella aikuisiällä alkava vakava, psykoosiksi luokiteltu mielenterveydenhäiriö. Sen tausta on monitekijäinen ja vielä puutteellisesti tunnettu (Isohanni, Honkonen, Vartiainen & Lönnqvist, 1999). Skitsofrenialle on tunnusomaista persoonallisuuden toimintojen eheän kokonaisuuden osittainen hajautuminen, kehityksellinen taantuminen, ja taipumus vetäytyä pois suhteista toisiin ihmisiin, subjektiiviseen sisäiseen miellemaailmaan, jota aistinharhat tai harhaluulot enemmän tai vähemmän sävyttävät. Sen alku voi olla äkillinen tai alkaa vähitellen, sen oireet voivat joko parantua tai eriasteisesti pitkäaikaistua (Alanen, 1994). Psykoottisuuteen katsotaan kuuluvaksi mm. seuraavat ominaisuudet: ihmiseltä katoaa tunne siitä, että hän on vain yksi persoona sekä identiteetin jatkuvuuden katoaminen. Identiteetin katoaminen aiheuttaa uhkaa ja ahdistusta, jotka muut voivat helposti havaita (Holma, 1999). Skitsofreniaa luonnehtii myös persoonallisuuden hajautuminen, jonka keskeisen osan muodostaa realiteettitestauksen menetys. Tätä pidetään kaikille psykoottisille häiriöille tyypillisenä oireena. Realiteettitestauksen menetyksellä tarkoitetaan sitä, että kyky erottaa selvästi toisistaan sisäiset elämykset ja ulkomaailmaan liittyvät aistimukset on kadonnut.

Jo sata vuotta on etsitty järjestelmällisesti skitsofrenian syitä. Kaikesta huolimatta skitsofrenian spesifinen etiologia on edelleen avoin kysymys. Skitsofreniaa on syystäkin pidetty suurena mysteerinä. Todennäköisimmin skitsofrenia on ryhmä ilmiöitä samankaltaisia häiriöitä, joihin tuskin on yhtä selkeää syytä (Isohanni ym., 1998). Koska skitsofrenia on etiologialtaan epäselvä, on sen alkuperää ja syitä etsitty monesta eri näkökulmasta. Tutkimukset ovat viitanneet mm. perinnölliseen alttiuteen, raskauden ja synnytyksen aikaisiin kehityshäiriöihin sekä varhaislapsuuden ihmissuhteiden ja perheen vuorovaikutusmallien vaikutukseen skitsofrenian kehityksessä. Myös nuoruusiän kehityksellä ja siihen vaikuttavilla tekijöillä on tärkeä merkitys (Achté, Alanen ja Tienari, 1994). Nämä eri näkökulmat voidaan nimetä myös biolääketieteelliseksi (perinnöllinen alttius, raskauden ja synnytyksen aikaiset kehityshäiriöt ja rakenteelliset muutokset aivoissa), yksilöpsykologiseksi (varhaislapsuuden kehitys) ja vuorovaikutuspsykologiseksi (perheen vuorovaikutus). Näiden lisäksi on myös yksilö- ja vuorovaikutuspsykologista tietoa integroiva näkökulma.

Alasen (1994) mukaan yksilöpsykologinen tutkimussuunta painottaa skitsofrenian ymmärtämisessä varhaisia vuorovaikutussuhteita ja yksilön kehityshistoriaa, jotka ovat pohjana persoonallisuuden muotoutumisessa. Psykoanalyttisen viitekehyksen mukaan psykoottiset tilat merkitsevät persoonallisuuden organisaation eriasteista, regressiivistä hajoamista ja merkkiä siitä, että ego on ainakin tilapäisesti epäonnistunut adaptiivisissa ja defensiivisissä tehtävissään (Tähkä, 1986). Olennaista psykoottiselle kokemukselle onkin realiteettitajun menettäminen. Kaikille psykoottisille tiloille on yhteistä hyvän (libidinaalisen) ulkoisen objektin representaation menettäminen. Tämä koskee myös maanisia, paranoidisia ja depressiivisiä psykooseja, joissa koettu erillisyys itsen ja objektin välillä säilyy. Skitsofrenia on ainoa psykoosi, jossa libidinaalisen ulkoisen objektin mielikuvan menetyksen lisäksi ainakin akuutissa vaiheessa myös eriytynyt kokeminen kokonaisuudessaan tuhoutuu (Tähkä, 1996).

Intrapsyykkinen skitsofrenian patologia on erottamattomasti kietoutunut dyadisten suhteiden patologiaan. Varhaislapsuuden vuorovaikutussuhteilla on siis merkitystä psyyken ja skitsofrenian kehityksessä. Primitiivisen persoonallisuuden omaava lapsi on välttämättä riippuvainen muista siinä mielessä, että hän tarvitsee muita tunteakseen itsensä ja mentaaliset prosessinsa kokonaisiksi. Skitsofrenian tapauksessa kyky käyttää hyödyksi ihmissuhteita funktionaalisen ja adaptiivisen mielen luomiseksi ei ole kuitenkaan ke-

hittynyt. Näin ollen yksilö jää äärimmäiseen adaptiivisesti ja psykologisesti toimimattomaan riippuvuussuhteeseen ympäristöstään (Robbins, 1993).

Nykyään skitsofrenian etiologian tutkimuksessa painotetaan integroivan lähestymistavan välttämättömyyttä. Sekä perinnöllisyystieteellisen, biopsykiatrisen, yksilöpsykologisen että vuorovaikutuspsykologisen lähestymistavan piirissä on saatu löydöksiä, jotka on otettava huomioon skitsofrenian syntyä ja luonnetta selvitetessä. On olemassa ilmeinen tarve kokonaisvaltaisiin käsityksiin (Alanen, 1994). Alttius- stressiteoria (diathesis-stress) ja haavoittuvuusteoria (vulnerability) otaksuvat, että tulevat skitsofreniapotilaat ovat perinnöllisesti ja rakenteellisista syistä muita alttiimpia ja haavoittuvampia sairastumaan elämän stressi- ja kriisitilanteissa. Tällainen käsitys skitsofrenian synnyn moniulotteisuudesta ja myös monitasoisuudesta on vaikuttanut suomalaisen psykiatriseen hoitokäytäntöön (Isohanni, 1998).

Tutkielmamme teoreettisena viitekehystenä on tarinametafora. Narratiivisella tai tarinallisella tutkimuksella viitataan kaikkeen sellaiseen tutkimukseen, jossa tarinan, kertomuksen tai narratiivin käsitettä käytetään ymmärrysvälineenä (Hänninen, 1999). Koska narratiivisuus voi laajimmillaan ulottua läpi koko käytännön ja tutkimuskentän, on joskus ongelmallista erottaa millä tasolla narratiivisuudesta puhutaan. Laajasti narratiivisuus voidaan ymmärtää teoreettisena lähestymistapana, johon kuuluu käsitys tiedon narratiivisesta luonteesta ja todellisuuden jäsentymisestä kielenkäytön kautta eli tiedon ja todellisuuden suhteesta. Narratiiviseksi voidaan kutsua myös tiettyä terapiamuotoa psykoterapian piirissä. Kolmas tapa hahmottaa narratiivi on pitää sitä yhtenä kvalitatiivisen tutkimusotteen analyysiyksikkönä (Holma, 1996).

Hännisen (1999) mukaan tarinallisella lähestymistavalla tarkoitetaan suppeammin sellaista psykologista tai sosiaalitieteellistä suuntausta, jossa tarina nähdään jollakin tavoin keskeisenä ajattelun ja elämän jäsentämisen muotona. ”Narratiivinen lähestymistapa, tai narratiivinen psykologia, edustaa sellaista tapaa tarkastella inhimillistä elämää, jossa tarinat ovat tavalla tai toisella vaikuttamassa elämänsä kulkuun tai kertomuksiin siitä.”, toteaa Valkonen (1994, 6). Tutkimuksessamme kiinnostuksen kohteena on ensisijaisesti narratiivinen ajattelu, se miten ihminen tulkitsee elämänsä kulttuurin tarjoamien tarinallisten mallien ja kunkinhetkisen tilanteensa avulla. Keskitymme kulttuurin tarjoamista malleista nimenomaan uskonnollisiin tarinoihin psykoottisella henkilöllä.

Narratiivisessa lähestymistavassa tutkimuskohteena on ihmisten kokemuksistaan muodostamat tarinat. tarinat liittävätkin henkilön elämän osaksi sosiaalista todellisuutta ja

edesauttavat tekemään yksilön elämästä ymmärrettävän ja merkityksellisen (Valkonen, 1994). Ilman kertomusta ihmisen elämäntapahtumat näyttäytyvät pelkästään toisiaan seuraavilta sattumilta. Näiden tapahtumien ja niitä kokoavan kertomuksen välissä toimii kertomuksen juoni. Kertomus sekä siihen sisältyvä juoni samalla sekä jäsentää että muodostaa todellisuutta. On syytä panna merkille, että tapahtumien lisäksi mielen tilat yhdistyvät kertomuksellisesti ihmisen mielessä koko ajan tapahtuvana prosessina. Kertomuksellisuuden prosessiluonne on seurausta siitä, että erilaisissa mielen tiloissa tarinat muuttuvat ja saavat erilaisia merkityksiä. Niinpä eri konteksteissa, varsinkin kullakin hetkellä vuorovaikutuksessa tapahtuvassa kertomisessa, samasta ajankohdasta muodostetaan erilaisia tarinoita, joissa merkitykset, mielentilat ja tapahtumat muuttuvat (Holma, 1996).

Gergen ja Gergen ovat määritelleet narratiiviin kuuluvaksi seuraavia tekijöitä: jollain tavalla arvotettu loppu, päämäärän kannalta relevanttien tapahtumien valikointi, tapahtumien asettaminen merkitykselliseen järjestykseen, kausaalisten linkkien ja demarkaatiomerkkien esille tuominen (Holma, 1999). Tarinan juonella on kaksi funktiota: se yhdistää erilaiset tapahtumat mielekkäällä tavalla ja se muotoilee aikaa. Juonen tapahtumat johtavat johonkin loppuun. Tarinoiden loppuun saattaminen mahdollistaa sen juoneen kuuluvien episodien jättämistä tietyssä järjestyksessä menneisyyteen ja samalla avaa mahdollisuuden kertomuksellistaa uusia kokemuksia (Holma, 1999).

Edellisissä kappaleissa narratiivin, tarinan ja kertomuksen käsitteiden välisiä suhteita ei ole käytetty yhdenmukaisella tavalla johtuen siitä, että viittaamamme kirjoittajat ovat käyttäneet eri nimiä samoille käsitteille. Tutkielmassamme tulemme sitoutumaan edellä mainittujen käsitteiden käytössä Hännisen tarinallisen kiertokulun teorian mukaisiin määritelmiin. Tarinallisen kiertokulun teoria on tietyllä tavalla systematisoitu käsitys siitä, millä tavoin tarina, kerronta ja elämä liittyvät toisiinsa (Hänninen, 1999). Se kuvaa yksilön näkökulmasta prosessia, jossa ihminen suhteutuu sekä sosiaalis-materiaaliseen että diskursiiviseen todellisuuteen (Hänninen, 1999). Tarinallisen kiertokulun teoria muodostuu seuraavista käsitteistä ja niiden välisistä suhteista.

Kertomus (lat. *narrare*) viittaa sosiaaliseen tekoon, jonka perustehtävä on kommunikoida draaman tapahtumia ja sisäistä tarinaa. Tämä kommunikointi on tyypillisimmin kielellistä, mutta kertomuksen voi esittää myös elokuvana, näytelmänä tai jopa yksittäisen kuvan avulla. Kertomisen avulla voidaan säädellä itsestään annettavaa kuvaa, esittää itsensä arvostettavana, hakea myötätuntoa, osoittaa viattomuuttaan jne. Kun ihminen

kertoo tarinaansa, hän voi saada aikaan sosiaalisia vaikutuksia, jakaa kokemuksiaan, saada jäsenyksilleen sosiaalista vahvistusta sekä reflektoida kokemustaan (Hänninen, 1999).

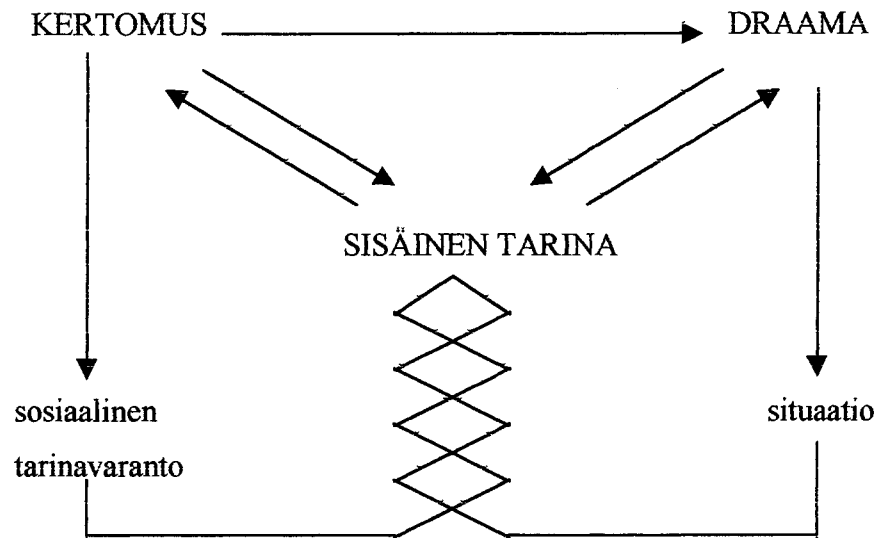
Sisäinen tarina viittaa mielen sisäiseen prosessiin, jossa ihminen tulkitsee elämänsä tarinallisten merkitysten kautta. Se on tajunnallinen tulkintamalli, jonka avulla ihminen jäsentää elämäntilannettaan, määrittelee identiteettinsä, arvonsa, tavoitteensa ja asemansa suhteessa muihin ihmisiin. Sisäinen tarina antaa selityksen ja tulkinnan menneille tapahtumille, mutta myös ennakoii tulevaisuutta ja hahmottelee sitä koskevia suunnitelmia eli tarinallisia projekteja. Sisäinen tarina tarjoaa myös emotionaalisia merkityksiä tapahtumille ja elämäntilanteille. Se ei välttämättä aina ole ihmiselle itsellekään täysin tietoinen (Hänninen, 1999).

Draama viittaa elävään elämään, toiminnalliseen prosessiin, jossa yksilö pyrkii toteuttamaan sisäisessä tarinassa muotoiltuja tarinallisia projekteja (Hänninen, 1999).

Situaatio viittaa siihen materiaalisten ja sosiaalisten olosuhteiden kokonaisuuteen, johon ihminen on suhteessa eli se käsittää ne ehdot, joiden varassa yksilö toteuttaa elämänsä. Situaatiota voidaan pitää muiden kanssa jaettuna maailmana yksilöllisestä näkökulmasta nähtynä (Hänninen, 1999).

Sosiaalisella tarinavarannolla viitataan siihen kulttuuristen kertomusten joukkoon, joka yksilölle tarjoutuu ja se käsittää kaikki ne tarinat, joiden keskellä kasvamme ja elämme. Niissä toistuu joukko kulttuurille ominaisia juonenkulkuja, henkilötyyppejä ja sosiaalisia rooleja, esim. Raamatun opetukset, julkkisjutut ja juorut (Hänninen, 1999).

Hänninen (1999, 110) kuvaa narratiivista kiertokulkua lyhyesti näin: ”Ihminen jäsentää tilannettaan (situaatiotaan) ja luo elämänprojektejaan sosiaalisesta tarinavarannosta ammentamiensa tarinallisten mallien avulla. Tässä jäsenyksessä syntyvä ’sisäinen tarina’ ohjaa ihmisen toimintaa ja valintoja (draama). Toiminta muokkaa situaatiota eli seuraavien tarinallisten projektien toteutusehtoja. Draaman tapahtumia voidaan jälkikäteen esittää (tarinallisesti tulkittuina) kertomuksina. Kertomus sosiaalisena tekona muodostuu osaksi ihmisten välistä sosiaalista draamaa; samalla se liittyy osaksi sosiaalista tarinavarantoa”.

Kuvio 1: Tarinallinen kiertokulku

Psykoosissa on kyse ihmisen identiteetin romahtamisesta. Narratiivisen lähestymistavan mukaan identiteetti on se prosessi, jossa ihminen muodostaa omasta elämästään itselleen tarinaa. Elämä onkin jatkuvaa narratiivin etsintää (Ricoeur, 1991b). Koetulla identiteetillä on näin ollen kertomuksellinen perusta. Identiteettiin kuuluvien kertomusten muodostaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa havaintoihin muiden ihmisten ymmärrykseen minusta. Näitä itseensä liittyvistä tapahtumista muodostuneita kertomuksia Gergen ja Gergen (1988) kutsuvat termillä *self-narrative*. Näiden kertomusten avulla yksilö pyrkii muodostamaan koossapysyviä yhteyksiä elämäkokemuksiensa välille. Ricoeurin (Ezzy ja Douglas, 1998) mukaan narratiivinen identiteetti konstruoi tunteen minän samuudesta, jatkuvuudesta ja siihen kertomukseen osallistujana, jonka hän kertoo itseltään. Identiteetin muodostus ei tapahdu tyhjiössä, vaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Akuutissa psykoosissa identiteettikertomus voi olla liian epäkoherentti tai jopa täysin romahtanut. Psykoottinen ihminen ei pysty luomaan riittävän koherenttia identiteettikertomusta sosiaalisesti tarjolla olevista kertomuksista (Holma, 1999).

Tarinallisen kiertokulun teorian valossa psykoottinen joko ei pysty hyödyntämään sosiaalisesta tarinavarannosta identiteettiä koherenttimmin ylläpitäviä tarinoita tai tällaisia tarinoita ei hänen tilanteestaan löydy. Hänninen ei käytä esi-narratiivisen kokemuksen käsitettä (Ricoeur, 1991b) tarinallisen kiertokulun teoriassaan. Kun Hännisen (1999)

teoriaan lisätään Ricoeurin (1991b) ajatus esi-narratiivisista kokemuksista, voidaan tarinallisen kiertokulun teorian avulla paremmin ymmärtää psykoottisuutta. Esi-narratiiviset kokemukset ovat juonen ulkopuolelle jääviä, irrallisia tapahtumia ja tunteita, jotka eivät nivoudu osaksi henkilön omaelämäkerrallista historiaa. Se konteksti, jossa henkilö on elänyt, ei ole tarjonnut mahdollisuuksia juonellistaa niitä kokemuksia, joita esimerkiksi yksilönkehitys tuo tullessaan. Nämä alueet psykoottisen yksilön esi-narratiivisesta kokemuksesta jäävät kertomuksen ulkopuolelle. Esi-narratiivisia kokemuksia voi kuitenkin ilmaista metaforisella kielellä mutta se säilyttää itse kokemukset edelleen esi-narratiivisessa asemassa (Holma, 1999). Koska tapahtumat eivät nivoudu aikaisempaan juonenkulkuun, ei yksilölle muodostu narratiivista historiaa ja nykyinen sekä erityisesti tulevaisuus pysyvät strukturoimattomana. Tämä voi näkyä siinä, miten psykoottisen ajantaju hämärtyy (Holma, 1999).

Voidaan olettaa, että psykoottinen henkilö on liian nopeasti omaksunut ympäristöstään sellaisen tarinamallin kokemustensa jäsentämiseen, joka estää muiden, toimivampien tarinoiden käytön. Tämä johtaa siihen, että hänen toimijuutensa eli tunne, että hän voi myös vaikuttaa elämäänsä, vähenee. Toiseksi kyky reflektioon katoaa, kun vallalla oleva, jäykkä tarina estää tekemästä valintaa monista vaihtoehtoisista tarinoista. Ulkoapäin omaksutuissa tarinoissa on haittana myös se, että niissä kokemukset saavat merkityksensä tarinasta, jossa merkitykset ovat jo valmiina ja näin persoonalliset merkitykset jäävät narratiivin ulkopuolelle (Holma, 1999).

Psykoosia voidaan siis tarkastella pakona sietämättömästä tilanteesta, jonka vallalla oleva tarina aiheuttaa. Näin muodostuneet todellisuutta ja identiteettiä koskevat tarinat poikkeavat muiden ns. ”terveiden” jakamista tarinoista. Psykoottiset oireet voivat kuitenkin ehkäistä narratiivisen identiteetin totaalisen romahduksen (Holma, 1999). Psykoosin laukeamiseen liittyvä kriisi voidaankin nähdä aktiivisena narratiivisen tulkinnan etsimisellä niille kokemuksille, jotka ovat olleet aiheuttamassa tilannetta (Holma, 1999). Psykoottisen henkilön kehityshistoria ei ole tarjonnut monipuolisia ja vaihtoehtoisia tarinamalleja edes luonnollisten elämänmuutosten hallitsemiseen esim. fyysiseen kehitykseen, kotoa poismuuttamiseen, seksuaalisuuden heräämiseen jne. Vallalle on noussut yksi hallitseva tarina, joka estää kaikkien muiden vaihtoehtoisten tarinoiden käytön. Tällaisena hallitsevana tarinana voi toimia mm. jäykkä uskonnollinen tarina. Kun henkilölle sitten elämässään tulee vastaan tilanteita ja niihin liittyviä tunteita, jotka eivät tyydyttävällä tavalla nivoudu niihin tarinallisiin malleihin, joiden varassa hän on

aikaisemmin elämäänsä juonellistanut, on hänellä ainoana mahdollisuutena käsitellä näitä kokemuksia todellisuutta vääristävällä tavalla. Myöskään psykoottisen lähiympäristö ei onnistu konstruoimaan henkilön kokemusta yhtään paremmin, koska myös heillä vallitseva tarina dominoi liiaksi. Pelkkä uusien tarinoiden esille tuonti ei välttämättä riitä uuden tarinan konstruoinniseksi, koska tarjotut tarinat voivat olla yhtä lailla valtaansa alistavia kuin alkuperäinenkin tai ne muuten voivat epäonnistua pre-narratiivisten kokemusten konstruoinnissa (Holma, 1999). Psykoottisen henkilön kokemukset ovat kuitenkin avoimia narratiiviselle konstruoinnille joko niin, että uusissa tarinoissa merkitykset ovat jo valmiiksi determinoidut kuten esimerkiksi sairauden etiologiaa koskevissa diagnostisissa tai teoreettisissa kertomuksissa tai niin, että uudet tarinat mahdollistavat ainutkertaisten ja henkilökohtaisten merkitysten jakamisen aidossa dialogissa (Holma, 1999).

Tutkimuksessamme pyrimme teemahaastattelun avulla saamaan tutkittavan kertomaan tarinallisessa muodossa kertomuksen, jonka avulla voidaan rekonstruoida sisäistä tarinaa. Tavoitteena on, että ymmärtäisimme tuotetun kertomuksen analyysin ja tulkinnan kautta tutkittavan tavan jäsentää kokemuksiaan ja antaa niille henkilökohtaisia merkityksiä. Analyyttistä induktiota menetelmään käyttävissä tutkimuksissa ei kuitenkaan ole syytä tiukasti määritellä sitä kysymystä johon narratiivisella menetelmällä pyritään vastaamaan, koska tutkimuskysymykset voivat muuttua ja uusia voi ilmaantua tutkimuksen edetessä (Riessman, 1993).

Tutkimuksemme tarkoituksena on siis:

1. Narratiivisesta näkökulmasta käsin kuvata ja ymmärtää yhden henkilön kokemien vaikeiden mielenterveysongelmien ja hänen henkilökohtaisen uskonsa välistä suhdetta.
2. Selvittää, voiko Hännisen tarinallisen kiertokulun teoriaa soveltaa myös psykoottisia oireita ilmentävän henkilön mielensisäisen maailman hahmottamiseen.
3. Selvittää, millaisia muutoksia tutkimushenkilöllämme tapahtuu hänen sisäisessä tarinassaan psykoottisesta kriisistä koostumisen aikana.

2. AINEISTO JA METODIIKKA

Tutkimuksemme aineiston muodostaa neljä keväällä 2001 suoritettua litteroitua haastattelua ja kolme tutkittavamme vuonna 2000 kirjoittamaa päiväkirjaa. Tutkittavamme, jota kutsumme Ariksi, on 70-luvun loppupuolella syntynyt keskisuomalainen mies. Hänet ensimmäistä kertaa tavatessamme Ari oli ensimmäistä kertaa psykiatrisessa sairaalahoidossa. Sairaalaan hänet oli toimitettu itsemurhayrityksen jälkeen. Hänellä oli diagnoosina skitsofreniaryhmään kuuluva psykoosi.

Tukeudumme tutkimuksessamme laadulliseen eli kvalitatiiviseen tutkimusperinteeseen. Uskomme, että yksilön uskonnollisia kokemuksia ja niille hänen antamia merkityksiä voi parhaiten ymmärtää ja kuvailla nimenomaan kvalitatiivisilla tutkimusmenetelmillä. Kvalitatiivinen tutkimus perustuu Creswellin (Hirsjärvi & Hurme, 2000) mukaan induktiiviseen prosessiin: se etenee yksityisestä yleiseen, se on kiinnostunut useasta yhtäaikaisesta tekijästä, jotka vaikuttavat lopputulokseen, sen asetelma on muuttuvaa siinä, että sen luokat muotoutuvat tutkimuksen kuluessa, se on kontekstisidonnaista; siinä teorioita ja säännönmukaisuuksia kehitellään suuremman ymmärtämisen toivossa ja tarkkuus ja luotettavuus saavutetaan verifioimalla.

Tutkimusongelmamme kokonaisvaltaisen ymmärtämisen kannalta päädyimme tutki-
maan yhden henkilön kokemuksia psykoosiin sairastumisesta ja hänen uskonnollista maailmankuvaansa. Toinen syy siihen, miksi rajasimme tutkimuksemme koskemaan vain yhtä tapausta oli se, että yleistysten tekemiseen riittävää määrää uskossa olevia psykoottista kriisiä kokevia henkilöitä on vaikea löytää yhden vuoden aikana. Tapaus-
tutkimus tukee myös narratiivista lähestymistapaa. Narratiivisessa tapaus-
tutkimuksessa pyritään löytämään vastausta kysymykseen, miten tietyt ihmiset ovat juuri sitä, mitä he ovat ja miten heistä on tullut sellaisia (Halmio, 1997).

2.1. Narratiivinen tutkimus

Termeillä 'tarinallinen' tai 'narratiivinen' tutkimus viitataan kaikkeen sellaiseen tutkimukseen, jossa kertomuksen, tarinan tai narratiivin käsitettä käytetään ymmärrysvälineenä (Hänninen, 1999). Halmion (1997) mukaan "Narratiivista tutkimusta voidaan tar-

kastella ilmiönä, metodina ja praktisen tiedon tutkimisen välineenä.” Omassa tutkielmassamme käytämme narratiivisuutta sekä ilmiötä kuvaavana teoriana että aineiston hankintamenetelmänä. Eniten käytettyjä narratiivisen tutkimuksen aineistoja ovat haastattelut ja keskustelut ja niistä nouseva dialogi tutkijan ja tutkittavan välillä (Halmio, 1997). Narratiivisuus nimenomaan viittaa yksilön näkökulman painottamiseen. Ensimmäisenä pidetään tutkittavan omaa näkökulmaa ja persoonalliset dokumentit otetaan sellaisinaan tosina. Koska narratiivisten tutkimusten tiedonhankintamenetelmiä on lähes rajattomasti, on menetelmien ja aineiston käyttö ratkaistava tutkimuksittain. Omassa tutkimuksessamme painotamme sitä, että narratiivit voivat olla kertomuksia tutkittavan henkilön minästä sisältäen kokemuksista syntyneitä tai niitä kokoavia metaforia (Halmio, 1997).

Sisäisellä tarinalla viitataan yksilön mielensisäiseen maailmaan, tajuntaan, jonka tutkimiseen liittyy kuitenkin metodologisia ongelmia (Hänninen, 1999). Näitä ongelmia on välttämätöntä pohtia, jotta tutkimus lähestyisi mahdollisimman suurta validiteettia.

Mielen sisäistä maailmaa, tajuntaa, tietoisuutta voidaan pitää psykologian varsinaisena tutkimuskohteena, mutta toisaalta sen tutkimisessa, jopa sen määrittelyssä, katsotaan olevan ylitsepääsemättömiä ongelmia (Hänninen, 1999). Hänninen (1999) käsittelee väitöskirjassaan näitä ongelmia sosiaalipsykologisten tutkimusten kannalta, mutta samat ongelmat ovat relevantteja meidänkin tutkimuksessamme. Ensinnäkin mielen tarkastelu voidaan joissakin yhteyksissä sivuuttaa sillä perusteella, että on mahdollista tutkia perinteisiä psykologisina pidettyjä tutkimusongelmia muuntamalla ne puhtaasti sosiaalisia prosesseja koskeviksi kysymyksiksi. Näin ikään kuin kierretään tajunnan tutkimiseen liittyvät metodologiset ongelmat. Pelkästään kollektiivisen ulottuvuuden tarkastelu voi kuitenkin kapeuttaa tutkimuksen kenttää ja jättää tärkeitä kysymyksiä tarkastelun ulkopuolelle (Hänninen, 1999).

Toisaalta yksilöllisen mielen tutkiminen voidaan torjua epistemologisesti eli pitää sitä mahdottomana sillä perusteella, että tutkija ei pääse ihmisen mieleen muuten kuin kielellisten ilmausten kautta. Kielelliset ilmaisut eivät kuitenkaan ilmaise ihmisen ”todellisia” ajatuksia, vaan ovat sosiaalisen tilanteen funktioita. Näin jyrkkä ”sisäisen” ja ”ulkoisen” erottaminen toisistaan ei ole mielekästä (Hänninen, 1999). Kielellä on kyky välittää merkityksiä, jotka eivät ole subjektiivisten mielenliikkeiden välittömiä ilmauksia ”tässä ja nyt”. Kielen avulla subjektiivista kokemusvirtaa on mahdollista il-

maista muille, mutta se tapahtuu objektivoidun kielen lainalaisuuksien alaisena (Berger & Luckmann, 1995).

Joka tapauksessa ongelmaksi jää se, että mielensisäiset prosessit ovat tutkijan silmille sellaisenaan näkymättömiä ja usein myös ihmisen itsensä reflektioita pakenevia. Kun tutkimuksessamme teemme haastattelupuheen perusteella päätelmiä haastateltavan sisäisestä tarinasta, eivät edes haastateltavan tarinamuotoiset kertomukset itsestään kerro sisäistä tarinaa suoraan. Vasta tulkinnan ja rekonstruktion kautta voidaan sisäistä tarinaa hahmotella. Sisäisen tarinan rekonstruktioinnissa on aineiston validisuuden kannalta olennaista se, että kerronta on mahdollisimman ”pyyteetöntä” ja lähellä sitä tapaa, jolla ihminen puhuu itselleen. Siten omaelämäkerralliset kirjoitukset, kuten päiväkirjat ja narratiiviset tutkimushaastattelut ovat ehkä parasta aineistoa sisäisen tarinan jäljittämisen kannalta (Hänninen, 1999).

2.2. Haastattelu

Kvalitatiivinen tutkimusote lähtee siitä perusoletuksesta, että toisten ihmisten näkökulmat ovat merkityksellisiä, ymmärrettävissä olevia ja sellaisia, että niitä voidaan haastattelun avulla selkeyttää (Patton, 1990). Valitsimme tiedonkeruumenetelmäksi puolistrukturoidun haastattelun, koska haastattelut mahdollistavat sellaisten aiheitten tutkimisen, jotka voivat olla liian komplekseja kvantitatiivisten menetelmien avulla tutkittavaksi. Lisäksi puolistrukturoidun haastattelun etuna on se, että se avoimempana ja joustavampana tutkimusvälineenä voi tuoda esiin sellaisia näkökulmia, joita ei yleensä muilla menetelmillä tavoiteta. Pyrimme pitämään haastattelutilanteen mahdollisimman avoimena tiettyjen teemojen sisällä. Kuitenkin se eroaa yhdessä olennaisessa suhteessa keskustelusta: haastattelu tähtää informaation keräämiseen ja on siis ennalta suunniteltua päämäärähakuista toimintaa, kun taas keskustelulla saattaa olla myös pelkkä yhdessäolofunktio (Hirsjärvi & Hurme, 2000). Haastattelu tiedonkeruu menetelmänä soveltuu narratiiviseen tapaustutkimukseen erinomaisesti, koska tutkimuksen kohteena ovat kertomukset, joita ihmiset kertovat elämänsä kokemuksista (McLeod, 1994).

2.2.1. Teemahaastattelu

Puolistrukturoitu tai puolistandardoitu haastattelu nimensä mukaisesti sijoittuu lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun välimaastoon. Mitään yhtä määritelmää tästä nimenomaisesta haastattelumuodosta ei kuitenkaan ole. Hirsjärvi ja Hurme (2000) ovat päätyneet käyttämään puolistrukturoidusta haastattelumenetelmästä teemahaastattelun nimeä. Tämä siksi, että haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, meidän tutkimuksessamme uskontoon ja sairaalaan joutumiseen johtaneisiin tapahtumiin. Valintaamme vaikutti myös se, että teemahaastattelu ottaa huomioon sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, samoin kuin sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme, 2000).

Teemahaastattelun onnistumisen kannalta on olennaisen tärkeätä haastatteluteemojen suunnittelu. Varsinaisina teemoina tai keskustelun aiheina ovat tutkimuksessamme uskonto ja sairaalaan joutumiseen johtaneet tapahtumat. Taustateoriamme (tarinallisen kiertokulun teoria) avulla teemme jo haastattellessa tarkentavia ohjauksia nimenomaan niihin teema-alueisiin, joita mm. ovat sisäinen tarina, situaatio, draama ja sosiaalinen tarinavaranto.

Manninen (1993, 4) toteaa: ”Kvalitatiivisen haastattelun perusajatus on, että haastattelija pyrkii aidosti ymmärtämään haastateltavan ajatusmaailmaa. Tutkija pyrkii olemaan mahdollisimman avoin haastateltavan vastauksille, ja pyrkii siihen, että haastateltavan ajatusmaailma saisi ohjata haastattelun kulkua”. Haastateltavan ajatusmaailman ymmärtämistä nimenomaan hänen omasta näkökulmastaan auttaa se, että haastattelija tietoisesti pyrkii olemaan ’kuunteleva osapuoli’. Haastattelijan on oltava koko ajan tietoinen tutkimustehtävästään ja pyrittävä aktiivisesti pääsemään selville siitä kuinka haastateltava näkee tutkimuksen kannalta mielenkiintoiset asiat. Tutkija ei siis saa kovin helposti uskoa ymmärtäneensä mitä haastateltava eri vastauksillaan on tarkoittanut. Toisen henkilön ajatusmaailma on haastattelijalle tuntematon, ja niinpä tutkijan on ymmärrettävä, että hänen toisen vastauksista tekemänsä tulkinnat ovat mahdollisia virheille. Siksi tulkintoja tulee testata jo haastattelun aikana. Tämä tapahtuu siten, että haastattelija tekee tulkintojensa pohjalta tarkentavia kysymyksiä joihin haastateltava reagoi. Näin hän saa mahdollisuuden antaa viestin tulkinnan osuvuudesta (Manninen, 1993).

Haastattelijoiden täytyy pyrkiä luomaan haastattelutilanteessa niin turvallinen ilmapiiri, että haastateltava tuntee voivansa puhua vapaasti omista kokemuksistaan ja tunteistaan.

Tämä vaatii herkkää tasapainoilua toisaalta tiedon etsimisen ja toisaalta vuorovaikutukseen liittyvien eettisten ja emotionaalisten aspektien välillä. Herkkänä täytyy olla myös sille, että samalla kun emootioita ja ilmaisuja rohkaistaan, haastattelijan täytyy välttää haastattelun kehittymistä terapeutiksi tilanteeksi, jota hän ei kykene hallitsemaan (Kvale, 1996).

On todettu, että avoimet kysymykset rohkaisevat narraatioiden kerrontaa (Riessman, 1993). Jokainen haastattelukysymys voidaan arvioida suhteessa sen teemaattiseen ja dynaamiseen ulottuvuuteen. Kysymysten pitäisi olla relevantteja tutkimusteen suhteen ja toisaalta relevantteja vuorovaikutuksen dynamiikkaan haastattelun kuluessa. Hyvä haastattelukysymys sisältää pyrkimyksen tiedon lisäämiseen tutkittavasta teemasta ja samalla edistää hyvää haastatteluvuorovaikutusta (Kvale, 1996).

Haastattelijoiden tulisi pyrkiä jo haastattelun aikana selvittämään mahdollisimman tarkkaan juuri ne merkitykset, jotka haastateltavalla on haastatteluteemaan liittyen. Tällainen tarkka merkitysten selventäminen antaa myös haastateltavalle sellaisen vaikutelman, että haastattelija oikeasti kuuntelee ja on kiinnostunut siitä, mitä hän sanoo (Kvale, 1996).

2.2.2. Haastattelun toteutus

Koska tutkimuksemme on tapaustutkimus, tutkimushenkilöitä on yksi. Tutkittavan löytäminen oli aluksi ongelmallista, sillä tutkimukseen suostuvaisia uskonnollisia kokemuksia omaavia psykoottisia henkilöitä oli vaikea löytää. Lopulta löysimme Kangasvuoren sairaalasta yhdyshenkilömme erikoislääkäri Juha Katajamäen avustuksella kriteerimme täyttävän henkilön, joka suostui tutkimukseen. Tutkimusluvan saimme Kangasvuoren sairaalan ylilääkäriltä Pekka Perämäeltä.

Tutkimuksen suunnittelussa auttaa, jos tutkimuksen empiirisen toteutuksen testaa etukäteen henkilöiden avulla, jotka eivät kuulu varsinaiseen tutkimukseen. Tämä lisää myös varsinaisen tutkimuksen validiteettia. Pilottitutkimukseen kannattaa valita hyvin motivoituneita osallistujia, jotka ovat halukkaita antamaan palautetta tutkimusvälineistä ja menetelmistä. Pilottitutkimus edesauttaa huomaamaan puutteet tutkimussuunnitelmassa ja välineiden käytössä sekä sen, kuinka kauan haastattelutilanne ja siihen liittyvät

valmistelut kestävät. Se antaa myös haastattelijoille kokemusta ja itseluottamusta varsinaiseen haastatteluun (McLeod, 1994).

Ennen varsinaisia tutkimushaastatteluja testasimme haastattelurungot sekä käyttämämme kasettinauhurin pilottitutkittavalla tutkimushaastattelun validiteetin lisäämiseksi. Haastattelukertoja teimme pilottitutkittavallemme yhteensä kolme. Pilottitutkittava oli ei-psykoottinen 27 – vuotias uskonnollinen mies ja lisäksi omasta tahdostaan motivoitunut haastateltavaksi. Haastattelun teemojen (henkilökohtainen usko ja sairaalahoittoon johtaneet tapahtumat) jakaminen käsiteltäväksi eri haastattelukerroilla sekä tekniset laitteet osoittautuivat pilottitutkimuksen perusteella toimiviksi ratkaisuiksi varsinaista tutkimushaastattelua varten.

Kvale (1996) ehdottaa, että ennen varsinaista tutkimushaastattelua haastattelijat antavat haastateltavalle lyhyen yleiskatsauksen haastattelutilanteesta ja sen kulusta. Siihen tulisi sisältyä lyhyt kuvaus haastattelun tarkoituksesta, nauhurin käytöstä, jne. Tämä siksi, että se edesauttaa haastateltavaa kertomaan elämästään ja näkemyksistään vapautuneesti. Samalla pitäisi myös kysyä haastateltavalta, onko hänellä jotain kysyttävää haastattelusta. Tarkemmat haastattelututkimusta koskevat selvitykset olisi syytä antaa vasta haastattelujen jälkeen. Järjestimme em. kaltaisen infotilaisuuden tutkittavalle ennen varsinaista ensimmäistä haastattelua, jolloin käytiin myös läpi kirjalliset tutkimuslupa-asiat sekä tutkimukseen liittyvät eettiset puolet.

Haastatteluja oli kaiken kaikkiaan neljä n. 60 minuuttia/kerta, joista kolme ensimmäistä suoritettiin Kangasvuoren sairaalan tiloissa ja viimeinen tutkittavan kotona. Haastattelut suoritettiin pöydän ääressä, jonka ympärillä oli kolme tuolia. Haastattelutilanteissa oli mukana tutkittavan lisäksi ainoastaan tutkimuksen tekijät. Haastattelu ilmapiiriin pyrimme pitämään luonnollisena siten, ettei selkeitä rooleja tai kysymyksiä oltu jaettu etukäteen haastattelijoiden kesken. Tämä onnistuikin hyvin toisen haastattelijan aina täydentäessä toista, jos siihen oli tarvetta.

Toisen, kolmannen ja neljännen haastattelukerran alussa haastattelijat suorittivat lyhyen kertauksen edellisestä haastattelukerrasta, jotta kaikkien haastattelutilanteessa olleiden olisi helpompi orientoitua tutkimustilanteeseen ja –teemoihin. Jokainen haastattelusesio lähti liikkeelle melko avoimesta ja laajasta kysymyksestä liittyen kyseisen haastattelukerran teemaan. Avauskysymyksen jälkeen tutkittavalla oli enemmän tilaa puhua, ja haastattelijat ainoastaan ohjasivat keskustelun etenemistä tutkimusongelmien kannalta oleellisiin teemoihin tarkentavien ja syventävien kysymysten avulla.

Haastattelurungon suunnittelimme siten, että se antoi haastateltavalle mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan nimenomaan tarina-muodossa. Tämä siksi, että pystymme nivomaan käyttämämme metodit yhteen taustateoriamme kanssa. Koska pyrimme jäsentämään haastatteluaineistoa Hännisen tarinallisen kiertokulun teorialla (Hänninen, 1999), aineiston olisi oltava sekä kerätty että järjestetty myöhempää analysointia varten tarinamuodossa.

Ensimmäisen haastattelukerran alussa pyysimme tutkittavaa kertomaan oman elämäntarinansa ja miten uskonnollisuus liittyy siihen, ja syventävien ja laajentavien lisäkysymysten avulla ohjailimme tutkittavaa jatkossa tutkimusongelmiemme kannalta merkityksellisiin teemoihin. Toinen haastattelukerta jatkoi osittain edellisen teemoja, mutta mukaan tuli myös enemmän elementtejä tutkittavan ”henkisestä sodasta” kuten hän itse tarinaansa nimitti. Kolmas haastattelu käsitteli juuri tutkittavan henkistä sotaa ja neljännellä kerralla käsiteltävinä teemoina oli sairaalaan joutuminen, nykytilanne suhteessa käsiteltyihin tapahtumiin sekä lopussa kertauksenomainen yhteenveto tutkimuksen kuluista, jonka aikana tutkittava ilmaisi tuntemuksiansa tutkimuksesta.

Kvalen (1996) mukaan on tärkeää järjestää viimeisen haastattelukerran jälkeen lyhyt debriefing, koska haastateltava voi olla, avoimena oltuaan, ahdistunut ja jännittynyt. Haastateltava voi olla kertonut henkilökohtaisia, kipeitäkin, kokemuksia, ja koska hän ei ole saanut vastavuoroisesti mitään haastattelijoilta, voi hänellä olla tyhjyyden tunteita. Debriefing:n tulisi sisältää lyhyen yhteenvetön haastattelusta ja haastateltavalla olisi mahdollisuus kommentoida sitä. Hänelle tulee myös tarjota mahdollisuus kysyä niistä asioista, jotka ovat mahdollisesti heränneet haastattelun aikana.

Viimeisen haastattelukerran lopussa järjestimme em. kaltaisen debriefing tilaisuuden, joka vaikutti ilmeisen hyödylliseltä. Tutkittava kertoi olleensa varautunut haastattelujen aikana ja puhuminen tuotti hänelle aiheiden arkuuden ja jäsentymättömyyden vuoksi aika ajoin suuriakin vaikeuksia. Samanlaisen vaikutelman saivat myös haastattelijat.

2.3. Aineiston analyysi Grounded – teorian avulla

Transkriboimme nauhoitetut haastattelut sanatarkasti tietokoneelle. Luimme transkriboidun tekstin useaan kertaan ennen varsinaista analyysia mahdollisimman ”puhtain mielin”, jotta saisimme kokonaisvaltaisen tuntuman tekstiin. Tämän jälkeen aloitimme varsinaisen analyysin.

Laadullisen analyysin voidaan katsoa koostuvan kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta, mutta käytännössä ne nivoutuvat toisiinsa (Alasuutari, 1999). Transkriboidun aineiston analyysin apuna käytimme ATLAS.ti. Version 4.1 for Windows and Windows NT tietokoneohjelmaa, joka on laadullisen aineiston analyysiohjelma. Varsinaisena analyysimenetelmänä käytimme Grounded -teoriaa (GT). Grounded – teoria on yksi tutkimusaineiston kvalitatiivista analyysia varten kehitetyistä menetelmistä. Sen ovat kehittäneet sosiologit Glaser ja Strauss 1960 – luvulla. Menetelmän käyttökelpoisuus ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan sosiologiaan, vaan sitä voidaan käyttää monien inhimillistä elämää tutkivien tieteiden, kuten esimerkiksi psykologian alueella. Menetelmä ei ole myöskään sidoksissa mihinkään tiettyyn aineistotyyppiin tai teoreettiseen suuntaukseen. Glaserin ja Straussin (Strauss, 1987) tavoitteen oli luoda teoria, jonka avulla pystyttiin huomioimaan sosiaalisten ilmiöiden monimutkaisuus. Keskeistä on aineistolähtöisyys, tavoitteena on luoda aineistoon perustuva teoria, joskin analyysi voi olla enemmän tai vähemmän abstrakti eli enemmän aineistoa kuvailevaa tai enemmän teorian muodostukseen tähtäävää. Toisin kuin positivistisissa menetelmissä aineisto on se, mistä lähdetään liikkeelle, eikä olemassa olevat teoriat (Strauss, 1987; Strauss & Corbin, 1990).

Grounded – teoriassa pyritään säännönmukaisuuksien löytämiseen, abstraktitason nostoon pyritään empiiristen ilmiöiden ja tapahtumien käsitteellistämällä. Psykoottisen ihmisen uskonnolliset kokemukset ovat yksi tällainen moniulotteinen ilmiö, jonka analysointiin Grounded –teoria soveltuu. Grounded -teoria on systemaattinen ja aineistolähtöinen menetelmä, jonka tarkoituksena on sosiaalisten ja psykologisten prosessien ymmärtäminen, eikä se ole mihinkään tiettyyn taustateoriaan sidottu (Glaser & Strauss, 1968; Strauss & Corbin, 1990). Ilmiöiden ymmärtäminen tapahtuu käsitteiden ja teorioiden muodostamisen kautta; GT ei pyri todistamaan jo olemassa olevaa teoriaa, vaan löytämään uuden selittävän teorian.

Tarkoituksenamme oli löytää Hännisen (1999) tarinallisen kiertokulun teorialle uusia ulottuvuuksia / sovelluksia liittyen psykoottisiin kokemuksiin. Teorian muodostamisella tarkoitetaan teoreettisten käsitteiden ja ehdotelmien luomista tutkittavasta ilmiöstä siten kuin tutkimushenkilöt ovat ilmiön kokeneet. Laadullinen tutkimus jää usein kuvailun tai luokittelun tasolle, mutta GT etsii tutkittavalle ilmiölle yhteyksiä ja selityksiä. Menetelmä pyrkii vastaamaan *miksi* – kysymykseen, sen sijaan, että tyytyisi vastaamaan kysymykseen mitä on. GT:n tavoitteena on luoda aineistoa kuvaava käsitteellinen tulkinta ja muodostaa sen pohjalta teoreettinen malli. Teoria tarkoittaa tässä paremminkin ryhmää teoreettisia ja selittäviä olettamuksia, yhden tutkimuksen perusteella ei voi luoda kokonaista psykologista teoriaa (Tesch, 1992).

GT:ssä tutkijoiden ei ole tarkoituksenmukaista tutustua perusteellisesti aiempiin tutkimuksiin ja teoriaan ennen oman tutkimusaineiston analyysia ja teorian muodostusta. Kuitenkin, jos tutkittavasta aineistosta nousevat teemat ovat tarpeeksi yhdenmukaisia jo olemassa olevan teorian kanssa, tätä teoriaa voidaan käyttää teorianmuodostamisen tukena (Strauss & Corbin, 1990). Aiempaa teoriaa voidaan laajentaa koskemaan omaa aineistoa, ja omaa aineistoa voidaan syventää ja todentaa jo olemassa olevan teorian avulla, jos yhtymäkohtia on tarpeeksi.

Itse analyysimme eteni seuraavasti. Transkriboidun tekstin analyysissa käytimme ATLAS.ti laadullisen aineiston analyysi ohjelmaa. Tekstistä muodostettiin aluksi toisiinsa sisällöllisesti liittyviä teemoja suorien lainauksien avulla. Tarkoituksena on aineiston keskeisten teemojen selkeyttäminen ja tiivistäminen niitä kuvaavien käsitteiden alle (Fielding & Lee, 1998). Teemat eivät ole ainoastaan yhteenvetoja lauseista, vaan ilmiöiden käsitteellistä nimeämistä. Toinen vaihe jatkuvan vertailun mukaisessa GT analysoinnissa Glaserin ja Straussin (1968) mukaan on muodostuneiden teemojen integroiminen niiden ominaisuuksien mukaan. Seurauksena on teemojen yhdistelyn kautta muodostuneet abstraktimmat kategoriat. Kategorioita muodostettaessa tutkittavia ilmiöitä selvennetään, yksinkertaistetaan ja redusoidaan. Redusoinnilla tässä yhteydessä tarkoitetaan teemoista abstraktimmalle tasolle vedettyjen kategorioiden muodostamista ja näin uuden teorian muodostamista korkeamman tason käsitteiden avulla (Glaser & Strauss, 1968). Kyse ei siis ole tutkittavan kokemusten selittämisestä minkään toisen teoreettisen käsitejärjestelmän kautta, vaan kokemusten ymmärtämistä sellaisena kuin hän itse on ne kokenut. Redusointi mahdollistaa teemojen yleistämisen kategorioiksi. Näin ollen uusi muodostuva teoria säilyttää mahdollisimman suuren selitysvoiman. Se

on sovellettavissa myös koko aineistoon. Teoria ja aineisto ovat näin tiiviissä yhteydessä keskenään (Fielding & Lee, 1998).

Kun teemoista on muodostettu abstraktimpia kategorioita siten, ettei uusia tutkimusongelman kannalta oleellisia kategorioita löydy aineistosta, voidaan sanoa muodostuneiden kategorioiden olevan teoreettisesti saturoituneet. Seuraavassa analyysivaiheessa muodostetuista teemoista muodostettiin edellä mainitusti abstraktimman tason kategorioita. Kategorioilla tarkoitetaan teemojen luokittelua; jos teemat viittaavat samaan ilmiöön ne ryhmitellään samaan kategoriaan. Syntyneiden teemojen ja kategorioiden nimeäminen tapahtui vertailevan analyysin avulla, jossa aineiston heijastamia ilmiöitä vertailtiin toisiinsa erilaisuuksien ja samankaltaisuuksien kautta. Käytännössä nämä vaiheet eivät erotu kovinkaan tarkkarajaisesti toisistaan, vaan tutkija liikkuu vaiheesta toiseen ja palaa tarvittaessa aiempiin vaiheisiin tarkistuksia varten.

Teemoja ja kategorioita muodostettaessa on aina verrattava aikaisempia aineistolainauksia kyseisestä teemasta / kategoriasta uusiin lainauksiin, joita halutaan sijoittaa samoihin teemoihin / kategorioihin (Fielding & Lee, 1998). Täten toimimalla teemat ja myöhemmin muodostuvat kategoriat ovat jatkuvassa dynaamisessa liikkeessä ja muotoutuvat lopulliseen muotoonsa vasta analyysin loppuvaiheessa.

Tärkeä osa GT analyysissa on memojen eli muistioiden kirjoittaminen. Aina kun analyysia tehdessä mieleen tulee jokin idea, tulee analysointi lopettaa ja kirjoittaa ideasta muistio. Nämä muistiot pidetään erillään varsinaisesta aineistosta. Muistioiden kirjaaminen ja niiden hyödyntäminen analysoinnin ohessa oli meille kätevää ja helppoa, sillä ATLAS.ti ohjelma tarjosi tähän tarkoitukseen oivallisen mahdollisuuden.

Seuraavassa on esimerkki analysoinnin ensimmäisestä vaiheesta eli teemoittelusta. Valitussa näytteessä on merkityksellisiä teemoja tutkimusongelmiemme kannalta. Alleviivaukset osoittavat avainsanoja.

Näyte 1.

Ja totaa no siinä kävi silleen, että aina kun mää menin tonne N.mäkeen sinne mun omille kämpille niin tota mun tuli vähän semmonen toivoton olo ja silleen vähän että, tää elämä on niinku ohi, että mää en keksi miten tää vois jatkua. Ja ja ja kun mulla ei ollu siellä telkkaakaan jase. No tästä eteenpäin sitten niin tota mullon tosiaan niin tota oli tämmönen oikeestaan se että mistä se hulluus alko niin se oli oli silleen, että että mullon noonku tämmönen ajatus että mä olin siellä N.mäessä niinku enemmän mä en oikeestaan tehny mitään ja mul oli semmonen tuntu, että mun pitäis meditoida enemmän. Ja ja tota ja sit mää en kuitenkaan sitä tehny. Ja ja totaa yhtenä yönä mää sitte heräsin heräsin kirjottaan niinku semmosta niinku

tekstiä, joka niinku inspiroitu itseasiassa ikään kuin korkeemmalta tasolta taikka silleen niinku henkimmältä tasolta ja mä niinku sitte kysyin mielessäni, että mikä tää on tää pedonmerkki mikä tää on tää ilmestyskirjan peto. Ja siitä tää koko show lähti. Et siitä tää lähti tää alamäki tää koko koko juttu tai hulluks tuleminen ja se se kamppailu tää henkinen sota.

Alustavia kategorioita muodostettaessa näyte vaikutti sisältävän kuutta eri keskeistä konkreettista teemaa, jotka nimesimme seuraavasti: *huonot ajat, hulluksi tuleminen, meditointi, uusi henkisempi elämä, ilmestyskirjan peto ja henkinen sota.*

Seuraava taulukko havainnollistaa aineiston teemoittelua ja myöhemmin tapahtunutta kategorisointia.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston analyysistä Grounded – teorian avulla

Leipäteksti	Teema	Kategoria
<p>Ari: Joo. Ja totaa no siinä kävi silleen, että aina kun mää menin tonne N.mäkeen sinne mun omille kämpille niin tota mun tuli vähän semmonen toivoton olo ja silleen vähän että, tää elämä on niinku ohi, että mää en keksi miten tää vois jatkaa. Ja ja ja kun mulla ei ollu siellä telkkaakaan ja se. No tästä eteenpäin sitten niin tota mullon tosiaan niin tota oli tämmönen oikeestaan se että mistä se hulluus alko niin se oli oli silleen, että että mullon noonku tämmönen ajatus että mä olin siellä N.mäessä niinku enemmän mä en oikeestaan tehny mitään ja mul oli semmonen tuntu, että mun pitäis meditoida enemmän. Ja ja tota ja sit mää en kuitenkaan sitä tehny. Ja ja totaa yhtenä yönä mää sitte heräsin heräsin kirjottaa niinku semmosta niinku tekstiä, joka niinku inspiroitu itseasiassa ikään kuin korkeemmalta tasolta taikka silleen niinku henkimmältä tasolta ja mä niinku sitte kysyin mielessäni, että mikä tää on tää pedonmerkki mikä tää on tää ilmestyskirjan peto. Ja siitä tää koko show lähti. Et siitä tää lähti tää alamäki tää koko koko juttu tai hulluks tuleminen ja se se kamppailu tää henkinen sota. Mää en tie pitäiskö tää tää jättää sitten tota taas melkeen ens kertaan, että</p>	huonot ajat	<i>Psykoosiin altistava situatio</i>
	hulluksi tuleminen	<i>Reflektoitu luhistunut identiteetikertomus</i>
	meditointi	
	uusi henkisempi elämä	<i>Psykoottinen draama</i>
	ilmestyskirjan peto	<i>Sosiaalinen tarinavaranto</i>
	henkinen sota	<i>Ristiriidat</i>

3. TULOKSET

Tulokset on esitetty siten, että kukin tarinallisen kiertokulun teorian käsite on käsitelty omassa kappaleessaan lukuunottamatta kertomusta. Arin sisäisen tarinan kertomuksellisenä puolena ovat hänen päiväkirjansa (kolme kpl) sekä haastattelut (neljä kpl). Kertomuksen avulla olemme pyrkineet rekonstruoimaan Arin sisäisen tarinan. Tulokset on havainnollistettu näytteillä, joissa tutkittavan tunnistamisen mahdollistavat tiedot on muutettu.

3.1. Keskeiset teemat ja kategoriat

Aineistomme saturoitumisen jälkeen siitä oli löydettävissä kaiken kaikkiaan 99 erilaista teemaa ja viittauksia, joista kyseiset teemat muodostuivat oli 457. Teemat on luetteloitu liitteessä. Lopullisia kategorioita syntyi yhteensä kahdeksan. Nimesimme ne seuraavasti: 1. *Sosiaalinen tarinavaranto*, 2. *Reflektoitu luhistunut identiteetikertomus*, 3. *Psykoottinen draama*, 4. *Psykoosiin altistava situaatio*, 5. *Ristiriidat*, 6. *Ei-reflektoitu luhistunut identiteetikertomus*, 7. *Defensiivisyys haastattelun aikana* ja 8. *Psyykinen koostuminen*. Koska jo haastattelurunkoa suunniteltaessa ja sen toteutuksessa jäsenimme aihetta Hännisen teorian kautta, syntyneet kategoriat olivat selvästi sovellettavissa suoraan tarinallisen kiertokulun teoriaan (Hänninen, 1999). Osan kategorioista nimesimmekin tarinallisen kiertokulun teorian käsitteillä. Ainoastaan yksi kategoria (6. *Ei-reflektoitu luhistunut identiteetikertomus*) oli luonteeltaan sellainen, että sen soveltamisessa em. teoriaan oli ongelmia. Kyseisen kategorian ymmärtämiseksi tarvittiin Holman (1999) lähestymistapaa psykoottiseen puheeseen ja esi-narratiivisuuteen. Käsittelemme tämän kategorian ongelmallisuutta pohdinnassa.

3.2. Sisäinen tarina

Haastattelujen analyysin jälkeen tutkittavan kertomuksesta nousi esiin sisäinen tarina, jonka tutkittava itse nimesi ”henkiseksi sodaksi” tai ”sekoamistarinaksi”. Tälle tarinalle voitiin löytää alku ja loppu sekä tarinan päämäärään johtavat juonen käänneet. Täydensimme tarinaa päiväkirjojen tiedoilla niiltä osin kun ne kytkivät haastattelussa ilmitul-

leita tarinan osia yhdeksi kokonaisuudeksi tai lisäsivät ymmärrystämme tarinan tapahtumista. Päiväkirjojen sisältöä ei siis teemoiteltu eikä kategorisoitu. ”Henkisen sodan tarina” tai ”sekoamistarina” näyttäytyi sellaisena kokonaisuutena, jonka avulla tutkittava pyrki selittämään ja ymmärtämään oman mielensä toimintojen järkkymistä ja jonka mukaan hän ohjasi toimintaansa fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä.

Vertailemalla kaikkia kategorioita keskenään, yhtenäisen kokonaisuuden näyttivät muodostavan sellaiset kategoriat, joiden sisällöt koskettelivat henkilön sisäisiä kokemuksia ja henkilökohtaista uskoa. Näiden kategorioiden sisällöistä muodostimme lukuisten lukukertojen jälkeen yhden tarinan. Henkiseksi sodaksi nimitetyssä sisäisessä tarinassa on löydettävissä 4 kategoriaa: 8. *Psyykkinen koostuminen*, joka muodostui kuudesta teemasta (kts.Liite); 5. *Ristiriidat* muodostui 14:sta teemasta (kts. Liite); 2. *Reflektoitu luhistunut identiteetikertomus* koostui viidestä teemasta (kts. Liite) sekä 6. *Ei-reflektoitu luhistunut identiteetikertomus*, joka koostui neljästä teemasta (kts Liite).

Emme ottaneet mukaan kaikkia näiden neljän kategorian alla olleita teemojen sisältöjä tarinaan vaan karsimme aineistosta pois kaikki ne sisällöt joiden emme katsoneet kuuluviksi kyseisen tarinan juonikokonaisuuteen.

Kolme ensimmäistä kategoriaa (8. *Psyykkinen koostuminen*, 5. *Ristiriidat* ja 2. *Reflektoitu luhistunut identiteetikertomus*) ovat sosiaalisesti jaettavissa ja vastaavat sosiaalista todellisuutta. Neljäs kategoria (6. *Ei-reflektoitu luhistunut identiteetikertomus*) puolestaan on muodostunut vain suhteessa Arin omaan sisäiseen maailmaan, se ei ole sosiaalisesti jaettavissa. Näin ollen emme kyenneet haastattelumateriaalin kautta täysin hahmottamaan tätä osaa sisäisestä tarinasta. Päiväkirjojen tuoman lisäinformaation myötä osa tämän kategorian sisällöistä tuli hieman ymmärrettävämmäksi ja pystyimme päättämään, että se käsittelee jotain Arin sisäiseen tarinaan kuuluvaa.

Seuraavassa on tiivistetty kuvaus tutkimushenkilömme sisäisestä tarinasta, josta hän käytti nimeä henkinen sota. Koska tarinallisen kiertokulun teoriassa (Hänninen, 1999) sisäisen tarinan muotoutumiseen kuuluu erottamattomasti myös muut teorian käsitteet, on seuraavassa tekstissä otettu selkeyden vuoksi mukaan myös näytteitä muiden kategorioiden sisällöistä.

Henkinen sota:

Ari on ainut lapsi ja viettänyt paljon aikaa yksinään. Hän on jo lapsuudessaan tottunut saamaan erityiskohtelua ja liikaa erityisvapauksia.

näyte, 1. haastattelu, kategoria 4. *Psykoosiin altistava tilanne* :

muitten lasten ottaessa päivätorjut niin mä en niinku malttanu ja ilmeisesti sit häiritsin ja mut pantiin keittiöön nukkumaan, ja tota tästä niinku silleen oli lähtösin semmonen että on vähän niinku elämässä liikaa tottunu tämmöseen niinku erikois- tai erityiskohteluun tai erityisvapauksien saantiin.

Hänen oma kokemuksensa onkin, että hänestä on tullut liian itsekeskeinen ihminen, joka elää liikaa omassa maailmassaan.

päiväkirja 2

Sosiaalisen elämän puute on myös edesauttanut kasvumistani kieroan (toisaalta olen lähes aina ollut yksin) ja jättänyt minut tuntemattomaksi ”sokeille pisteilleni”.

Hän ei osaa suuntautua itsensä ulkopuolelle ja muodostaa tyydyttäviä ihmissuhteita.

päiväkirja 2

Buddhismin ohjeet itsensä tarkkaavuudesta ovatkin hyödyllisiä. Ei saa antaa sosiaalisen elämän viedä huomiota omista toiminnoistaan.

Hän pelkää vuorovaikutukseen osallistumista, koska pelkää, että hänessä on jotain perustavanlaatuisia pahaa ja siksi ihmiset mitätöivät häntä. Maailma hylkii häntä, koska hän on kokonaan paha. Hän pyrkii kieltämään kaiken erillisyyden itsessään ja hän pyrkii löytämään yhteyden suureen alkuperäiseen yhteyteen.

päiväkirja 2

Yhteyden löytyminen on PARASTA, PARASTA ja vielä kerran PARASTA. TUNNE se TUNNE, virtaus, sinut lunastava RAKKAUS, selittämätön kaiken selitys. Älä elä minkään erillisyyttä palvelevan puitteissa. Älä omaksu mitään erillisyyttä, omaksu vain YHTEISYYTTÄ. Älä ruoki mitään erillisyyttä edustavaa, ruoki nälkäsi kokea yhteyttä. Älä ajattele, mikä on syntiä: kaikki hyvät tunteet saavat hyvyy-

tensä SIITÄ, kurkottavat SITÄ kohti. SE ITSE on TÄYTTYMYS, mitä yrität hakea erillisnautinnoista.... Nämä sanat yrittävät kuvailla ylitsevuotavan suurta tunnetta, joka sitoo minut kaikkeen. Olen ihan ekstaasissa (huom. En muun, kuin vitamiinimehun ja kahvin vaikutuksen alla, mitä ”aineisiin” tulee).

Yhteyteen sulautuessaan hän ei enää tavoittelisi omaa etuaan, mikä on hänestä hyvin tuomittavaa, vaan hän omistaisi elämänsä muiden auttamiseen.

Kesällä 2000 Ari kävi pääsykokeissa ja siellä hänelle tuli paniikkireaktio ja hän joutui keskeyttämään kokeet. Tämä oli Arille kova pettymys ja hän yritti suggestoida itselleen muistinmenetyksen. Hänellä tapahtui sielunosien eriytyminen ja hänestä tuntui kuin olisi hukannut itsensä. Tapahtuman jälkeisinä päivinä Ari tunsu olevansa korkeassa tilassa. Hän koki, että synnin velka oli liian suuri ja koska hän eli korkeassa tilassa, väli tarvitsi sovittajaa.

päiväkirja 2

Voiko olla, että tämän korkeamman ja matalamman yhteensovittamisessa on tietty dilemma, joka luo frustraatiota.

Tämä on Kristuksen tehtävä. Tämä väli lähti Arilta pois itsesuggestiossa. Ari halusi olla vain korkeitten ideaalien mukainen ja unohtaa oman syntisyytensä.

päiväkirja 2

Mikä siis sanoo ihmiselle, että ”Sinun pitää tulla täydelliseksi”? Kärsimys, virheiden teko, seiiniin törmäily. Sanalla sanoen synnit... ”Synti” ja ”pahuus” on meissä keskeneräisyyttä Jumalaan nähden. Jos haluat rakentaa talon, keskityt sen rakentamiseen, etkä siihen että se on rakennustyömaa. Kun opettelet kävelemään, pyrit pystyasentoon, et pyri kaatumaan. Miksi siis jatkaa vihaa, kaunaa ja katkeruutta, oman edun, maineen, mammonan ja nautinnon tavoittelua, syyllisyyttä, epätäydellisyyden ja riittämättömyyden tunteita, paineita ja pakertamista ja rempomista, jos täydellisyys, ”Jumalan rakkaus” tyydyttää tarpeesi ja antaa autuuden?... Ihmisenä olen halveksittava, tiedän sen. Ehkä on tarpeellista mennä helvettiin. Halveksittavuuteni takia haluan kuolla, korkeitten ideaalien takia ja kaiken elämän hyväksi elää. Ehkä nyt erotellaan jyvät akanoista. Koko paska, jonka ennen käsitin elämänä, pakenee käsistäni, olen menettänyt tatsin siihen kuka tai mikä olen ja olen mitä ilmeisimmin tullut hulluksi, koska uskon olevani kanssakäymisessä joidenkin olentojen kanssa, ja ne käsittelevät minua. Ruumistani ja tajuntaani modifoidaan, ilmeisesti ”suotuisammaksi” tulevaan tarkoitukseen. Mieleni kiusaa minua.

Itsesuggestion jälkeen Ari eli ”nondualistisessa” tilassa. Tämä tarkoitti sitä, että hän näki itsensä vain yhtenä muiden joukossa. Hän oli tavallaan läpinäkyvä itselleen. Kristinuskossa Kristus antaa synnit anteeksi ja synnin velka ei ole sietämätöntä. Ari ei kuitenkaan ymmärtänyt kristinuskon sanomaa näin vaan hän yritti tulla Jumalan kaltaiseksi synnittömäksi olennoiksi. Välin puuttuminen ja nondualistisessa tilassa olo vastasi identiteettittömyyttä. Tavallisella ihmisellä ego on korkean ja matalan välissä, mutta itämaisisissa jutuissa egosta pyritään eroon. Tämä egosta eroon pääseminen tarkoittaa valaistumista.

päiväkirja 2

Onko tämä siihen suuntaan, ettei käsitä itseään tarpeeksi selkeästi erilliseksi olennoiksi ulkomaailmasta? Rudolf Steiner varoitti, että näin ei saisi käydä tänä aikana, toisaalta juuri siihenhän ”itsensä tajuamisen” ja buddhismin/new agen” harjoittaminen tähtää. Go figure.

Kun Ari eli korkeitten ideaalien mukaan hän näytteli vilpittömämpää kuin tosiasiasa oli. Tämän hän teki voidakseen olla vuorovaikutuksessa kaikkien kanssa.

näyte, 2. haastattelu, kategoria 4. *Psykoosiin altistava tilaatio:*

AK: Niin osaatko kertoa jotain tilannetta siitä, että miten se joku esimerkki käytännön esimerkki, et miten se vaikutti ulkoapäin vilpittömältä?

Ari: No. Esimerkiksi sillä lailla, että tultiin tota autolla sieltä N:sta kun mä olin ollu siellä justinsa sen isoäidin luona ja tota laittaa niitä laattoja ja tota mä autossa sanoin, että että isälle, että: Kyllä olit ihan oikeessa, että että kyllä tuo mökkeytyminen on niinku pahasta tai jotain tommosta. Ja sitte tot a siellä perillä nii. Ja siis mun asenne niinkun siinä vaiheessa oli semmonen niinku vähän niinku pikkulapsen asenne, että sitte kun mentiin kotio tota katottiin yht juttua, et miten se tehään tietokoneella ja siinäki no joo mä en osaa kauheen hyvin kertoa

Tämän jälkeen Ari katsoo varsinaisen hulluutensa alkaneen.

Näyte, 2. Haastattelu, kategoria 1. *Sosiaalinen tarinavaranto:*

mä niinku sitte kysyin mielessäni, että mikä tää on tää pedonmerkki mikä tää on tää ilmestyskirjan peto. Ja siitä tää koko show lähti. Et siitä tää lähti tää alamäki tää koko koko juttu tai hulluks tuleminen ja se se kamppailu tää henkinen sota.

Tässä yhteydessä hän alkoi kuulla päässään äänen puhetta. Tästä tapahtumasta Ari katsoi myös tehtävänsä tai uransa alkavan. Hän halusi valjastaa aikaisemmin itsekkään

elämänsä muiden palvelemiseen. Ari kuuli kuinka äänet lausuvat rahasummia. Tämän hän tulkitsi tarkoittavan sitä, että häntä ostettiin ja myytiin. Kun hän alkoi vaatia yksilöllistä olemassaoloa, joku osti hänet. Tilanne kuitenkin muuttui siten, että Arin ”subjektiivinen perspektiivi” palasi takaisin. Subjektiivisen perspektiivin palautuminen vastasi sokean kokemusta näön palautumisesta. Subjektiivisen perspektiivin palautuminen tarkoitti myös ruumiillisen epämukavuuden, väsymyksen, heikkouden, masennuksen ja toivottomuuden palautumista.

Äänet sanoivat Arille, että hänen tulee löytää henkinen koti sillä harmageddon eli maailmanloppu on tulossa. Henkisen kodin löytäminen ohjautui niin, että Arista olisi pitänyt tulla joogi. Hänen onnistui meditoinnin avulla sulautua iänkaikkiseen itseen. Seuraavana päivänä hän halusi mennä kirkkoon saadakseen varmuuden sille, onko joogin työ ristiriidassa kristinuskon kanssa, koska hän ei halunnut hylätä perinteistä uskoa.

päiväkirja 2

Tässä on todellakin nyt sellainen dilemma, joka on hyvin yleinen väärinkäsitys, että tuo 'sisäinen valo', johon mm. joogalla pyritään, ei ole aivan sama asia kuin Jumala. Mutta onko se päinvastainen? Lucifer, maailman valo, okei. Kaikella on oma tehtävänsä, mutta kuinka moni huomaa henkisen pimeyden elämässään?

Kirkossa käynnin jälkeen Ari alkoi pelätä, että hänessä on jotain paha. Hän koki pelkoa siitä, että kohta tapahtuu jotain kauheaa.

päiväkirja 2

Älä Ari, nyt vaan tule hulluksi, vaan kehity.

Oman henkisen kodin löytäminen jakautui valinnan vaikeudeksi kahden erilaisen uskon välillä, buddhalaisuuden ja kristinuskon.

päiväkirja 2

Harkitsen jopa sitä, että ryhdyn harjoittamaan buddhismia ohjeita, jotten enää sotkeutuisi. Ehkä johonkin on perusteellisesti sitouduttava myös henkisesti. Buddhimismi antaisi ainakin selkeän ”viitekehysten” ja auttaisi näkemään relevanssin kaikessa.

Ari näki sitoutumisen jompaankumpaan uskomusjärjestelmään pelastuksena itselleen. Hän ei kuitenkaan osannut valita buddhalaisuuden ja kristinuskon välillä.

näyte, 3. Haastattelu, kategoria 5. *Ristiriidat*:

seuraavana päivänä haluaisin kuitenkin halusin niinku mennä kirkkoon ihan niinku vertauskuvan taikka vertailun takia siis sen takia että että niinku tietäs että onks se väärin se se joogi homma että [<KP: Niin] että onks se ristiriidassa sen kanssa koska mä en tietenkään mä en halunnu hylätä niinku tota perinteistä uskoo.

Buddhalaisuudessa häntä houkutteli herkkyys, taiteellisuus ja vapaus. Kristinuskoon häntä veti hänen elämänsä varrella oppima ajatus siitä, että ihminen voi vaikeuksissaan pelastua vain kristinuskon kautta. Tämä ristiriita konkretisoitui Arilla niin, että hän koki päänsä molemmilla puolilla henkilön, joita hän kutsui henkiseksi kumppaneiksi. Oikealla oli konservatiivinen perinteisiin nojaava mies, hänestä piti tulla pappi, ja vasemalla oli taiteellinen ja herkkä musiikkimies, josta olisi pitänyt tulla buddhalaismunkki.

näyte, 3. haastattelu, kategoria 5. *Ristiriidat*:

tälläpuolella oli ainakin niinku semmonen taiteellinen tyyppi tai semmonen [<KP: Joo] [<AK: Mm] niinku musiikkimies taikka vastaava ja semmonen he herkempi ja sitte tota tä tällä puolella oli niinku semmonen niinku perinteisiin nojaava.

päiväkirja 2

Ah, taide. Se se vasta jotain on. Olla taiteilija – tietynlainen täyttymys, oikeutus olemassaololle, anteeksianto persoonalle.

Nämä henkilöt myös puhuivat Arille. Ääni sanoi, että näiden henkisten kumppaneiden oli tarkoitus syntyä fyysiseen maailmaan. Ari ei kestänyt tilannetta. Hän halusi vajota yhteyteen henkien kanssa eikä hän halunnut olla yksin. Hän kysyi ääniltä tehtävänsä. Hänen kristillinen tehtävänsä olisi ollut olla vaatimatta mitään itselleen.

päiväkirja 3

Lucifer karkoitettiin taivaasta, koska hän halusi elää omaa elämänsä erillisenä Jumalasta, onko siis EGO=”saatana ihmisessä”? Onko SE sama kuin perisynti? ... Ei tullut mitään suuresta henkistymisestääni, ristiriidat kasvoivat liian suuriksi. Se meni siihen, että korkeammat voimat ilmaisivat jatkuvan vittuuntumisensa minuun ja osoittivat, että minulla on ongelma, sairaus, voitteko kuvitella, jolle olin tässä muo-

dossa sokea, (sisäinen vaatiminen) vaikka ulkoista vaatimista vältinkin kuin ruttoa (silti koko saastunut asennehan näkyi kaikessa).

Häntä pyydettiin rukoilemaan, mutta hän ei osannut tarpeeksi hyvin ja henget hylkäsivät Arin. Hän halusi tulla kristillisesti uskoon ja syytti itseään kun se ei onnistunut. Viimeisenä päivänä ennen sairaalaan joutumista ääni vaati Aria vastaamaan mihin hän uskoo. Ääni oli aikaisemmin varoittanut, että pirullakin on oma suunnitelmansa hänen päänsä menoksi. Ääni sanoi, että ei saa olla suurpiirteinen sillä silloin piru pääsee käsiksi. Ari kuitenkin kyllästyi tilanteeseensa ja antoi periksi. Hän rupesi hyppimään metsässä ja halaili puita. Hän koki ulkoisen ja sisäisen välisen eron hämärtyvän.

näyte, 3. haastattelu, kategoria 2. *Reflektoitu luhistunut identiteettikertomus:*

mää olin tavallaan niinku kauheen kärsimyksessä mutta mut sisäinen ja ulkonen oli niinku sulautunut ihan samaks yheks ja samaks.

Ääni sanoi, että ainoastaan konservatiivisen henkikumppanin rakkaus voi enää pelastaa Arin, ainoastaan tämä henkikaveri voi rukoilla hänen puolestaan. Tämän jälkeen tapahtui iso juttu eli saatana nielaisi tunteellisen henkikumppanin.

päiväkirja 2

Nämä mahtavat, jopa käsistäkarkaavat fiilikset eivät välttämättä ole Jumalasta, nämä voivat olla saatana. Täytyy lähteä kävelyille. Uskoontulo on ehkä ainut jäljellä oleva vaihtoehto ... tai kuolema.

Tunteellisen henkikumppanin joutuminen saatanan nielaisemaksi tarkoitti sitä, että ääni olikin loppujen lopuksi saatana joka halusi saattaa Arin perikatoon. Ari tajusi, että hänen tilanteensa oli sellainen, että mitä tahansa hän teki niin hänen tekemisensä voimavara valjastui saatanan käyttöön. Hän pelkäsi, että paha voima nielaisee hänet. Tässä tilanteessa ääni muuttui negatiiviseksi. Ari näki tilanteensa sellaisena, että hänen ainut mahdollisuutensa oli itsemurha. Kun hän oli matkalla paikalle, josta hän aikoi hypätä, ääni sanoi hänelle, että Ari kamppailee antikristusta vastaan, vaikka on itse antikristus. Lämpövoimalalla mitä korkeammalle Ari kiipesi sitä viettelevämpiä houkutuksia ääni hänelle ehdotti. Hän sai lisää valtaa aina kun pystyi vastustamaan viettelyksiä. Kun tätä jatkui tarpeeksi pitkään, pimeä olemus nielaisi hänet kokonaan. Hän oli jälleen eidualis-

tisessa tilassa mutta pimeän voiman vallassa. Lopulta Ari makasi tärisyvänä maassa ja ääni sanoi, että tällaista on vallankäyttö. Sitten hän hyppäsi alas. Hän ei kuitenkaan pelännyt kuolemaa, sillä hän oli aikaisemmin sopinut äänten kanssa näitten kerrottua, että Arin pitää kuolla, että hän kuolee vain leikisti. Jos Ari olisi edennyt vielä korkeammalle, olisi hänelle tullut kolmas silmä otsaan, mikä olisi Arille merkinnyt kontrollin lopullista menettämistä.

Ari selvisi itsemurhayrityksestä lievin vammoin. Tämän jälkeen hänet toimitettiin psykiatriseen sairaalaan. Sairaalassa ääni halusi saattaa Arin hengelliseen ahdistukseen ja sekasortoon eli Arilla oli vieläkin tarve löytää henkinen koti; henkinen sota jatkui. Ääni kommentoi kokoajan mitä Arille oli henkisesti tapahtumassa. Ääni sanoi, että Ari on tuhoutumassa, menossa alaspäin. Yhtenä yönä sairaalassa Arille tarjottiin tehtäviä, joista yksi olisi ollut buddhistinen, toinen joogajuttu ja kolmas kristillinen. Hän koki olevansa sekaisin ja hän yritti meditoida ja rukoilla. Näistä tarjotuista tehtävistä Ari valitsi kristillisen. Äänten mukaan Ari ei voi kuitenkaan pelastua edes Kristuksen avulla, koska vastavoimat ovat Arissa liian suuret. Hän ymmärsi, että viritykset eivät ole keskenään ristiriidassa mutta häneen oli juurtunut ajatus siitä, että ihminen ei selviä ilman Jeesusta ja siksi hän valitsi sen.

Hänellä oli sairaalassa kolmen viikon jakso, jolloin hän oli hyvin ahdistunut ja tällöin hän tunsi olevansa henkilökohtaisessa helvetissä. Muutos parempaan tapahtui lääkenvaihdon myötä. Ääni on tämän jälkeen hiipunut taka-alalle. Hän ymmärsi, että uskonnot ovat kulttuurisidonnaisia tapoja tarkastella henkisiä asioita, eivätkä keskenään ristiriidassa, vaan saman asian eri puolia. Enää Ari ei koe tarvetta meditointiin tai rukoiluun. Nykyään Arin usko on perinteistä lapsen uskoa taivaan isään. Hän ymmärtää, että erilaiset uskonnot ja maailman katsomukset ovat erilaisia kulttuurisidonnaisia tapoja lähestyä henkistä todellisuutta. Hän ei nykyään harjoita uskontoaan millään tavalla. Hän muuttui sairaalassa tunneihmisestä järki-ihmiseksi.

näyte, 4. haastattelu, kategoria 8. Psykkinen eheytyminen:

Yks niinku juttu mistä mun täytyy vielä sanoo on semmone että mää niinkun yhdessä vaiheessa niinku tavallaan vaihoin kanavaa itessäni sillee niinku tunneihmisestä järki-ihmiseksi. Se oli tuolla sairaalassa. Se oli niinku semmonen tilanne että mää niinku yritin rukoilla mut sitten niinku mää tajusin että siinä on niinku tämmönen tunneihminen vastaan järki-ihminen niinkun mussa ja mää niinku vaihoin sille järkipuolelle ja se se niinku siitä lähtien niin se on ollu taikka se niinku lähti meneen siitä että ... oikeestaan tein sen sen takia että mää en ois niin haavoittuvainen että.

Hän tajusi, että hänessä oli ollut taistelu tunneihmisen ja järki-ihmisen välillä ja nyt hän vaihtoi järkipuolelle. Siitä lähtien asiat ovat lähteneet menemään. Hän teki tämän siksi, jottei olisi niin haavoittuvainen. Uskonnolliset asiat eivät tuottaneet hänelle enää tämän jälkeen samanlaista ahdistusta kuin ennen ja jonkinlainen selkeämpi maailmankuva muodostui. Ari ei myöskään enää kaivannut voimakkaita henkisiä kokemuksia. Tämän jälkeen ”henkinen sota” loppui

3.3. Sosiaalinen tarinavaranto

Sosiaalinen tarinavaranto muodostui Arilla yhdestä kategoriasta (1. *Sosiaalinen tarinavaranto*), joka koostui 14:sta teemasta (kts. Liite). Näissä teemoissa Ari kertoi joko haastattelussa tai päiväkirjoissaan niitä tarinallisia lähteitä, joista hän ammensi sanoja ja laajemmin tarinoita oman kokemuksensa jäsentämiseen. Sisäisen tarinan kokonaisuudesta voidaan löytää yhtäläisyyksiä useisiin tällaisiin lähteisiin.

Yksi keskeinen tarinavarantokokonaisuus oli kristinusko. Hän oli omaksunut kristinuskon oppeja keskusteluissa äitinsä kanssa. Kotoaan hän myös omaksui ajatuksen siitä, että ihminen ei voi pelastua kuin kristillisen uskon kautta. Keskeisinä kristinuskon lauseina Arilla on jäänyt mieleen lauseet: ”Jumala on rakkaus”, ” Minä olen tie, totuus ja elämä”, ” Se joka minuun uskoo ei huku”. Ari seurasi säännöllisesti radion aamuhartauksia, luki Raamattua ja Seurakuntaviestiä.

Toinen lähde, josta hän ammensi tarinavarantonsa aineksia oli Rudolf Steinerein opit. Hän kävi Steinerkoulun ja perehtyi myös muuten Steinerein kirjoituksiin. Hän omaksui Steinerein ihmiskäsityksen, joka korostaa, että ihminen ei ole pelkkää lihaa, vaan hän on myös henkinen olento.

Arin sisäisessä tarinassa kristinuskon kanssa kilpaileva elämäkatsomus oli buddhalaisuus. Buddhismiin hän tutustui koulun oppitunneilla. Buddhismin opeista hänen mieleensä jäi ajatus siitä, että elämä on kärsimystä ja kärsimyksen lopettaa elämän janon sammuminen.

Varsinkin amerikkalaisen psykoterapeutin Dyerin kirjat vaikuttivat häneen voimakkaasti ja hän lukikin Dyerin kirjoja läpi monta kertaa. Itse hän sanookin kyseisten kirjojen saaneen osittain aikaan hänen sekaisin menonsa. Kirjoissa psykoterapeutti mm. suosittelee keinoja, joilla ihminen voi voittaa oman rajoittuneisuutensa.

3.4. Draama

Aineistosta oli löydettävissä yksi draamaa ilmentävä kategoria (3. *Psykoottinen draama*), joka liittyi tutkittavamme sisäiseen tarinaan. *Psykoottinen draama* muodostui yhteensä 18:sta teemasta (kts. Liite). Nämä teemat ilmensivät käyttäytymisen tasolla ilmenevää tarinallista ulottuvuutta. Seuraavassa on esitetty draaman varsinainen ilmenemispuoli.

Ari on aina kokenut olevansa erilainen ja pyrkinyt käyttäytymään erikoisesti. Hänen sisäiseen, itseään koskevaan tarinaansa kuulunut tunne omasta erityislaatuistaan on siis ohjannut hänet toteuttamaan draamassaan tätä kokemusta. Henkisen kodin etsimisen aikana hänen tarinallisuuden draama näyttäytyi meditoitina, rukoiluna ja kirkossa käyntinä. Koska henkisen kodin löytyminen (sisäisen tarinan selkeytyminen) epäonnistui ja äännet kävivät sietämättömiksi, hän antoi periksi. Tämä tarkoitti sitä, että hänen käyttäytymisensä muuttui holtittomaksi: hän hyppi ja huusi metsässä ja halaili puita.

Itsemurhayritys oli hänen sisäisen tarinansa ulkoista käyttäytymistä eli draamaa. Kotoa lähteminen, kiipeäminen voimalan katolle ja sieltä hyppääminen muodostivat sisäisen tarinan ulospäin ilmenevän, draamallisen ulottuvuuden. Sairaalassaoloaikana jatkunut henkisen kodin etsimisen tarina ilmeni draamassa jälleen yrityksinä rukoilla ja meditoita. ”Henkisen sodan” loputtua Ari ei enää kokenut tarvetta harjoittaa uskontoa ulkoisten rituaalien avulla ja henkisen kodin etsintään liittyvää draamaa ei enää esiintynyt.

3.5. Situaatio

Aineistosta löytyi yksi kategoria situaatiolle (4. *Psykoosiin altistava situaatio*). Se muodostui 14:sta teemasta (kts. Liite). Situaatiolla on sosiaalisen tarinavarannon ohessa keskeinen merkitys sille, miten Arin sisäinen tarina, henkinen sota, rakentuu. Ari on kokenut itsensä yksinäiseksi ja erikoiseksi, koska on ollut melko kykenemätön muodostamaan elämänsä aikana tyydyttäviä sosiaalisia suhteita. Tämä situationaalinen tekijä puolestaan on saanut Arin ajattelemaan, että hänessä on jotakin perustavan laatuista pahaa. Buddhalaiset opit sekä meditointi lisäsivät Arin eristyksen ja yksinäisyyden tunnetta, mutta toisaalta samalla ne toivat helpotusta tekemällä eristäytymisestä tavoitelta-

van ominaisuuden. Nämä situationaaliset tekijät (halu osallistua vuorovaikutukseen ja toisaalta halu eristäytyä) loivat ristiriitaa Arin sisäiseen tarinaan.

Situationaalinen tekijä, joka myös vaikutti Arin sisäiseen tarinaan oli se, että hän oli perheessään ainut lapsi. Tämä Arin elämään kuulunut fakta merkityksellistyi hänen mielessään niin, että perheen ainoana lapsena oleminen oli syynä hänen kuvitelmaansa omasta erityislaatuisuudestaan. Arin situaatioon kuului myös se, että hänen äitinsä oli kristinuskoon kuuluva ja hän opetti kristinuskon oppeja Arille. Myös kouluopetus oli merkityksellinen osa Arin situaatiota. Ilman kouluopetuksen tarjoamaa situaatiota, hän ei olisi omaksunut tarinavarantoonsa mm. buddhalaisuutta. Hänen situaatiossaan vaikutti voimakkaasti myös hänen sosiaalinen ympäristönsä. Erityisen voimakkaana tämä näyttäytyi Arin sisäisessä tarinassa, koska hän oli sosiaalisesti arka ja hän pohti paljon sitä, miten hän pystyisi kehittämään itseään niin, että hän voisi osallistua vuorovaikutukseen luontevammin.

4. POHDINTA

Tutkimuksemme tarkoituksena oli (1) *narratiivisesta näkökulmasta käsin kuvata ja ymmärtää yhden henkilön kokemien vaikeiden mielenterveysongelmien ja hänen henkilökohtaisen uskonsa välistä suhdetta*. Aineiston analyysin tuloksena saadussa tiivistetyssä sisäisessä tarinassa voidaan nähdä tutkittavamme pyrkimys löytää kulttuurissa tarjolla olevista uskonnollisista tarinavarannoista sellainen tapa jäsentää omaa itseään, joka tuottaisi mahdollisimman vähän ahdistusta siinä tilanteessa, jossa hän elää. Hänen sisäiseen tarinaansa kuului vahvana osana negatiiviseksi koettu yksinäisyys ja hän koki vuorovaikutustilanteet eli sosiaalisen osan tilanteista ahdistavina. Hänellä oli voimakas halu olla luonteva ihmisten kanssa, mutta hän koki että häneltä puuttuivat tarvittavat taidot vuorovaikutukseen osallistumiseen. Tämä aiheutti ristiriitaa sisäisessä tarinassa. Tarinaan kuului myös se, että hän koki itsensä ajoittain kokonaan pahaksi tämän eristäytymisensä johdosta. Toisaalta hän myös piti yksinolosta. Tämä ristiriita tuotti psykistä pahaa oloa. Buddhalaisuudesta hän löysi sellaisen mallin ajatella ihmistä, jossa eristäytymistä ja sisäänpäin kääntymistä pidetään arvokkaana ja tavoiteltavana asiana. Buddhalaiset opit hän ammensi sosiaalisesta tarinavarannostaan. Ongelma ei kuitenkaan ratkennut tähän, koska tutkittavamme oli lapsuudessaan ja nuoruudessaan omaksunut kristinuskon, jossa ihmisen ajatellaan vaikeuksiensa keskellä voivan pelastua ainoastaan uskomalla kristinuskon jumalaan. Tämä kahden uskonnon yhteensovittamattomuus konkretisoitui psykoottisissa kriisissä ”henkiseksi kamppailuksi”-nimiseen sisäiseen tarinaan, jossa tutkittavamme oli jatkuvassa uhatta tulla kokonaan pahan tai saatanan nielaiseksi. Arin ahdistava tilanne ja hänen sosiaalisesta tarinavarannostaan ammentamat uskonnolliset ainekset eivät kyenneet antamaan riittävän selkeitä jäsentämismalleja sisäistä tarinaa varten, vaan se jäi ristiriitaiseksi ja ahdistavaksi.

Kokonaisuudessaan tarinametaforan käyttäminen ihmisen sisäisen maailman ymmärtämisessä henkilökohtaisesta näkökulmasta käsin on mielestämme järkevää ja hoidollisesti hyödyllistä. Tulimme tutkimuksen kuluessa vakuuttuneiksi siitä, että ihmisillä on voimakas pyrkimys jäsentää elämäntapahtumiaan ja sitä kuvaa mikä heillä on itsestään juonellisina kokonaisuuksina eli tarinoina. Kokemukset, jotka eivät nivoudu osaksi aikaisempaa tarinaa, tai joita ei uudellakaan tarinalla voida tuoda kielen avulla ilmaistavaksi, jäävät enemmän tai vähemmän kaoottisiksi ja sellaisina saattavat pirstaloittaa ihmisen perustavanlaatuisista kokemuksista itsestään ja ympäröivästä todellisuudesta. Näin

ajateltuna luottamuksellisessa vuorovaikutuksessa mahdollistuva lähes sanattoman kokemuksen kertomuksellistaminen on psykoottisten potilaiden hoidossa tärkeää. Huomasimme myös sen, kuinka kulttuurien ja alakulttuurien sosiaalinen todellisuus on täynnä enemmän tai vähemmän vaihtoehtoisia tarinoita, joista ihmiset kukin kykynsä mukaan lainaavat rooleja ja juonen kulkua sisäiseen näyttämöönsä. Kun ihmisen ulkoista käyttäytymistä ajatellaan sisäisen juonen näyttelemisenä, tulee psykoottisen ihmisen irrationaaliselta näyttävä käyttäytyminen ymmärrettäväksi.

Toisena tarkoituksenamme oli myös (2) *selvittää voiko Hännisen tarinallisen kiertokulun teoriaa soveltaa psykoottisen henkilön mielen sisäisen maailman hahmottamiseen*. Väitöskirjassaan Hänninen (1999) ei ollut käsitellyt psykoottisen persoonallisuuden erityispiirteitä tarinallisesta näkökulmasta.

Haastatteluissa tuli esille sellaista materiaalia, jota emme voineet tarkentavista kysymyksistä huolimatta ymmärtää. Myös tutkittava itse kommentoi joidenkin kokemuksensa olevan vaikeita kuvata nyt, kun hän ei ei-akuutissa psykoosissa olevana enää samalla tavalla ole kosketuksissa niihin.

näyte, 2. haastattelu, kategoria 8. *Psykykinen eheytyminen*:

KP: Mmm. Mikä siinä sulle silleen vaivalloisinta et onko se se, että ne on niinku kipeitä kokemuksia tai?

Ari: No se on oikeestaan niinku niin vaikee läpikäydä taikka siis niinku vaikee niinku ilmasta ne silleen suoraan puheella, että.

Tämä näyte paljastaa joidenkin kokemusten esi-narratiivisen luonteen Arin sisäisessä tarinassa. Holma (1999) sanookin, että kokemusten esi-narratiivinen luonne voi ilmetä siten, että haastattelun aikana vastaamatta jääneet kysymykset saavat vastauksen myöhemmin.

näyte, 2. haastattelu, kategoria 6. *Ei-reflektoitu luhistunut identiteettikertomus*:

mul oli niinku tämmönen kokemus, että että niinku toisaalta siis velka maalle taikka tää synnin velka on liian suuri ja sitte se tota korkeampi niin siinä on välissä tämmönen, joka kaipaa niinku sovittajaa, että sen korkeemman elämän ja sitte sen synnin velan välille. Niin niin tota mä niinku sitte tavallaan kutsuin niinku egoni takasin siihen. Vaikka ilmeisesti justinsa niinku Kristusta on on tää tehtävä.

Edellä mainittu näyte on esimerkki sellaisesta kertomuksen kohdasta, jossa haastattelussa osa kertomusta jäi haastatteliijoilta ymmärtämättä tutkittavan kokemuksen esi-narratiivisen luonteen johdosta. Todellisuus, jonka haastattelijat ovat muodostaneet vuo-

rovaikutuksessa ympäristön ja toisten ihmisten kanssa on erilainen kuin tutkittavalla. Näytteen kaltainen puhe voidaan nimetä psykoottiseksi. Siinä kertoja käyttää sanoja ja kieltä tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Narratiivinen ostensiivisuus eli viittaussuhde todellisuuteen puuttuu tällaisesta puheesta, jota kutsutaan myös metaforiseksi puheeksi. Kielenkäyttö ei tällöin lainaa riittävästi yhteistä sosiaalista kielipeliä, vaan se on sosiaalisen ulkopuolella (Holma, 1996). Selityksen kysyminen ja saaminen ei sekään auttanut ymmärtämisponnisteluissamme, minkä Holma (1996) toteaa olevan olennaista metaforiselle puheelle. Edellä oleva näyte ja samaan teemaan kuuluvat lainaukset tulivat ymmärrettävämmiksi myöhemmin, kun tutustuimme tutkittavan päiväkirjoihin. Ilman päiväkirjojen tuomaa lisäinformaatiota Arin ajatuksista ennen varsinaista psykoottista episodua, emme olisi voineet sijoittaa kategorian 6. *Ei-reflektoitu luhistunut identiteettikertomus* teemojen sisältöjä sisäiseen tarinaan, koska emme voineet tietää, mistä tutkittavamme itse asiassa puhui käyttämillään metaforilla.

Tarinallisen kiertokulun teoriolla ei siis voida täysin kuvata psykoottisen ihmisen sisäistä tarinaa, sillä se jättää psykoosin akuutissa vaiheessa ilmenevää metaforista puhetta sisäisen tarinan ulkopuolelle. Näin siitä huolimatta, että kyseinen puhe selvästi on ihmisen pyrkimystä sanallistaa ja siten liittyy kokemukset osaksi juonijatkumoa. On ymmärrettävä, että se osa sisäisestä tarinasta, joka ilmenee metaforisena puheena, on Arin kokemuksena kaotista ja jotakin sellaista, jota hän ei kykene kielelliseen muotoon ymmärrettävällä tavalla pukemaan. Näiltä osin Arin kertomuksen kautta ilmenevä sisäinen tarina on jäsentymätön, muttei kuitenkaan täysin luhistunut. *Kategoria 6. Ei-reflektoitu luhistunut identiteettikertomus* on kertomuksellisesti epäkoherentti, koska se ei luo eikä jäsennä selkeitä yhteyksiä eikä merkityksiä eri elämäntapahtumien välille eli juoni ja ajallisuus ovat kyseisestä kategoriasta kadonneet (Aaltonen ym., 1994).

Psykoottisen puheen ongelmallisuuteen tarinallisen kiertokulun teoria kannalta (Hänninen, 1999) törmäsimme myös, kun yritimme sijoittaa Arin kertomuksessa ilmenevää äänen puhetta tarinallisen kiertokulun teoriaan. Toisaalta äänet objektiivisesti katsottuna kumpuavat ihmisen omasta mielestä ja näin ollen ovat osa sisäistä tarinaa. Toisaalta kuitenkin Arin kokemuksessa äännet ovat hänen psyyksensä ja myös sisäisen tarinansa ulkopuolella olevia.

Näyte, 3. haastattelu, kategoria 3. *Psykoottinen draama*:

Ari: Mut sitte kanssa mistä toi ääni puhu niin on seitti. Se niinku käytti sanaa seitti. Se niinku puhu siitä tosi paljo niinku mulle mulla ei oo niinku mitään merkitystä tämmösellä sanalla mutta siitä tuli tämmönen niinku aika keskeinen teema sitten ton äänen jutteluissa

Näin hän on äänten kanssa samalla tavalla vuorovaikutuksessa kuin muidenkin hänen tilanteensa kuuluvien fyysisten objektien kanssa. Jos sisäistä tarinaa tarkastellaan pelkäästään Arin oman kokemuksen kautta, äänet todellakin ovat jotain hänen itsensä ulkopuolella olevaa. Ongelmana on kuitenkin se, että äänillä ei ole omaa tilanteeseen eikä sosiaalista tarinavaraansa, vaan he lainaavat niistä yhdessä Arin kanssa. Ulkopäin katsottuna äänet eivät voi olla muuta kuin hänen omaa, tietoista tai tiedostamatonta sisäistä tarinaansa. Tarinallisen kiertokulun teorian avulla ei siis täysin onnistuta kuvaamaan psykoottisen ihmisen identiteettikertomuksen romahtamisen kokemusta.

Kolmas tutkimusongelmamme oli (3) *selvittää, millaisia muutoksia tutkimushenkilölämme tapahtuu hänen sisäisessä tarinassaan psykoottisesta kriisistä koostumisen aikana*. Aineistosta löytyneiden kategorioiden 2. *Reflektoitu luhistunut identiteettikertomus*, 5. *Ristiriidat*, 6. *Ei-reflektoitu luhistunut identiteettikertomus* ja 8. *Psykykinen koostuminen* avulla on mahdollista valottaa tutkittavamme psyykkistä koostumista sisäisen tarinan osalta. Nämä neljä kategoriaa sijoitimmekin tarinallisen kiertokulun teoriassa sisäiseen tarinaan kuuluviksi.

näyte, 1. haastattelu, kategoria 5. *Ristiriidat*:

Ari: Joo. Et siel taas tuli siis se esiin se, että mää tota aika paljon niinkun olin vetäydyin kuitenkin yksinäisyyteen siel sillä reissulla, vaikka muut oli porukassa. Ja kävelin yksin siellä tota, vaikka vaikka se oli niinku porukkareissu. Että tää mun vetäytyvyys tuli taas siellä esiin.

AK: Miltä se tuntu siellä sitte susta?

Ari: No toisinaan aika vaikeelta, mut toisinaan niinkun helpottavalta, että saatto saatto lähtee. Mutta et se tuli tämmösenä ihan hermoromahduksena ja tota semmosena mitä mulla ei oo ennen ollukkaan

Edellä oleva näyte kuuluu teemaan, jonka nimesimme *Hyvien ja huonojen kokemusten samanaikaisuus*, joka puolestaan sijoittuu kategoriaan 5. *Ristiriidat*. Tällaiset esimerkin kaltaiset yhtäaikaan, voimakkaat ja toisilleen vastakkaiset tunteet ovat vaikeita selittää itselleen niin, että tapahtumista ja kokemuksista onnistutaan muodostamaan uskottava ja realiteettia vastaava tarina. Toisaalta on täysin inhimillistä, että tilanteet herättävät ristiriitaisia tunteita. Ari pyrki kieltämään osan niistä tuntemuksista ja toiminnan ylläkkeistä, joita hän elämässään kohtasi, koska hän tunsu käyttämänsä kielikuvan mukaan tulevansa niiden myötä kokonaan pahan nielaisemaksi. Arin tarinassa sellaiset tunteet

esimerkiksi toisia ihmisiä kohtaan, joita hän ei jostain syystä halunnut tuntea, saivat metaforan pahan tai saatana valtausyrityksestä. Ari ei itse tuntenut kieltämiään tunteita vaan se oli saatana hänessä, joka sai tunteaan niin. Tämä metafora pahan tai saatanan valtausyrityksestä konkretisoitui psykoosin akuutissa vaiheessa jopa niin, että Ari näki itsemurhan ainoaksi vaihtoehtokseen välttääkseen saatanan valtaan joutumisen. Sisäistä paha oloa aiheuttavat ristiriidat Arin sisäisessä tarinassa kuten esimerkiksi uskontojen väliset ristiriidat sekä hyvien ja huonojen kokemusten samanaikaisuus altistivat Arin identiteetikertomuksen luhistumiseen ja lopulta psykoosiin, koska hänen tarinavaranossaan ei ollut mallia, joka olisi kyennyt tyydyttävällä tavalla juonellistamaan näitä ristiriitaisia kokemuksia. Osa näistä kokemuksista jäi tarinallistumatta, ja niitä voidaan kutsua esi-narratiivisiksi (Ricoeur, 1991b).

Teemoja, joiden sisällöissä voidaan havaita esi-narratiivisten kokemusten nivoutumista osaksi sisäistä tarinaa, olivat mm. siirtyminen *tunneihmisestä järki-ihmiseksi*, *lääke-muutos* sekä *äänen hiipuminen*. Nämä teemat kuuluivat kategoriaan 8. *Psykykinen koostuminen*. Tämän esi-narratiivisten kokemusten tuleminen osaksi Arin sisäistä tarinaa edesauttoi psykykkistä koostumista. Holma (1999,17) toteaa: ”Metaforinen kieli ei mahdollista riittävän vahvan refleksiivisen aseman muodostumista kokemukseen ja siten yksilö on kykenemätön ylläpitämään tarpeeksi koherenttia identiteettiä”. Olennaista identiteetin säilyttämisessä on siis kyky reflektoida omaa kokemustaan. Tätä itseään tarkkailevaa osaa identiteetistä kutsutaan minuudeksi (self) (Ricoeur, 1991a).

Ensimmäisten haastattelujen aikana (haastattelut 1, 2 ja 3), tutkittavan ollessa vielä suljetulla osastolla, hän käytti enemmän metaforista puhetta kuin viimeisellä haastattelukerralla, jolloin hänet oli jo uloskirjoitettu sairaalasta. Viimeisillä kerroilla hänen kykynsä reflektoida omaa kokemustaan oli jonkin verran lisääntynyt.

Näyte, 4. haastattelu, kategoria 8. *Psykykinen koostuminen*:

Ari: No se on ihan niinku siitä luterilaisesta uskomuksesta että ihminen ei voi niinku ihmisillä ei oo niinku oikeesti muuta henkistä taikka sillei ihminen ei voi pelastua muuten kun tän kristuksen kautta nää on niinku näiston aikaa vaikee mun puhua nyt kun näiston niin kauan aikaa [<AK: Nii joo] mä olen ite miettiny näitä sillei että

AK: Joo

KP: Joo

Ari: Että tuntuu mustaki aika ouvolta

Edellä olevassa näytteessä Ari pystyy jo ottamaan etäisyyttä sairaalassaoloaikansa uskonnolliseen ajatteluun ja hän kommentoikin sen tuntuvan hänestäkin oudolta. Myös meidän kokemuksemme haastattelujen aikana muuttui. Ensimmäisillä kerroilla emme

pystyneet kovin helposti esittämään tarkentavia kysymyksiä Arin kertomiin, merkitykselliseltä tuntuviin asioihin, koska suuri osa hänen puheestaan oli sellaista, jota emme voineet ymmärtää. Hänen käyttämänsä kieli ei ollut sellaista, joka olisi mahdollistanut vuoropuhelun jatkumisen kyseisestä teemasta. Psykoottisen ihmisen kertomus voikin olla kielipillisesti ja rakenteellisesti hyvin järjestynyt, mutta siitä voi puuttua suhde yhdessä jaettuun tietoon. (Holma, 1999) Tämän huomasi myös siinä, kuinka litteroituja haastatteluja lukiessamme panimme merkille sen, kuinka monesti olimme täysin ohittaneet tärkeitä Arin kertomuksen osia.

Näyte, 1. Haastattelu, kategoria 6. *Ei-reflektoitu luhistunut identiteetikertomus:*

Ari: No esimerkiksi sillä lailla, että ihmiset menee aina peräkkäin oli ne missä vaan et oli ne sodassa silleen käyttäytymismallit, että upseerille kumarretaan, avataan ovi ja sit että mennään peräkkäin, vaikka oltais avaruussotilaita ja ja tota. Just sitte tota mää ja tota mun kaveri oltiin siinä mun tässä psykoosissa niin niin välillä me oltiin tällöisiä pummeja, jotka niin ei välitä mistään mitään suussa paha maku ja tota maailma näyttää rumalta ja saasteet laskeutuu. Ja tota välillä sit oltiin niinku aa avaruussotilaita ja ja tota ja sitte siinä niinku näytettiin tää, että mitenkä niinkun inhimillinen tuska niinku silleen poispyyhitään [KP:mmm=>] tän median vaikutuksesta tai sillee, että kaikki yritetään tai kaikki halutaan selittää taikka...

KP: mmm.

AK: Joo.

Osan näistä edellisen esimerkin kaltaisista tarinan osista pystyimme liittämään tarinaan myöhempien haastattelukertojen lisäinformaation myötä tai Arin, ennen psykoottista kriisiään, kirjoittamien päiväkirjojen tietojen perusteella. Voidaankin päätellä, että ainakin psykoottisen kriisin akuutin vaiheen aikana Ari siirtyi käyttämään tunteidensa ja kokemustensa kuvaamiseen ja tarinallistamiseen sellaista metaforista kieltä, joka oli suhteessa vain subjektiiviseen sisäiseen maailmaan, ja jota ei ollut mahdollista hänen itsensäkin tarkastella ulkopuolisen näkökulmasta.

Tahdoimme tutkimuksessamme perehtyä yhden sellaisen ihmisen uskoon, joka on elämässään kokenut psykoottisen kriisin. Tahdoimme löytää sellaiset menetelmät hänen kokemuksensa tarkasteluun, jotka säilyttäisivät hänen uskonsa ja subjektiivisen kokemistensa mahdollisimman aitoina läpi tutkimuksen. Jo ensimmäisistä haastatteluista lähtien huomasimme, kuinka vaikeaa on sulkeistaa mielestään kaikki se tieto persoonallisuuden toiminnasta ja rakenteista, jotka olemme opintojemme aikana sisäistäneet ihmiskäsitykseen, sekä se tieto niistä terapeutisista elementeistä psykoottisen potilaan hoidossa, joita olemme omaksuneet käytännön työssä harjoittelupaikoissamme. Ymmärrämme, että täydellinen aikaisemman tiedon sulkeistaminen ei olekaan mahdollista ja uskom-

mekin, että onnistuimme suorittamaan sekä haastattelun toteutuksen että litteroidun aineiston analyysin siten, että ennako-oletuksemme eivät päässeet ohjamaan tulosten muodostumista. Myös aineiston käsittely- ja tulkintavaiheessa olisi ollut houkuttelevaa pyrkiä jäsentämään samaa aineistoa psykoanalyttisesta tai psykodynaamisesta viitekehystä, koska aineisto sisälsi paljon sellaista symboliikkaa, joka olisi saattanut avautua kyseisten teorioiden kautta. Myös se, että perehdyimme vain yhden henkilön sisäiseen maailmaan, vaikutti osaltaan psykodynaamisten teorioiden houkuttelevuuteen.

Vaikka teemahaastattelu ohjaa haastateltavaa tiettyihin haastattelijan kannalta kiinnostaviin aihealueisiin ja siten haastateltavan kerronta ei ole täysin vapaata, oli teemahaastattelu mielestämme onnistunut valinta sekä tutkittavamme että tutkimuskysymystemme kannalta. Näin pystyimme saamaan paljon syvällistä tietoa juuri tutkimuksemme aihepiiristä, mutta samalla sallimme tutkittavan persoonallisen tavan kertoa itsestään kuulua. Huomasimme myös ensimmäisten haastattelujen kuluessa, että tutkittavamme tarvitsi selkeää struktuuria keskusteluun. Hän itse piti tiukasti kiinni siitä suunnitelmasta, jonka me kunkin haastattelun alussa kerroimme. Hän oli muun muassa kirjoittanut sairastumisensa kulkuun liittyviä tärkeitä tapahtumia paperille, josta hän näennäisen sattumanvaraisesti poimi aiheita keskusteluun. Välillä meille haastattelijoina tuli tunne siitä, että hänen tapansa pitää haastattelu kontrollissa kadotti sen vuorovaikutuksellisuuden, joka oli yksi niistä perusteista miksi teemahaastattelun valitsimme.

Näyte, 1. haastattelu, teema *Tilanteen kontrollointi*:

KP: Sä oot ilmeisesti luku näistä asioista aika paljon?

Ari: Joo. Joo sitte myöhemmässä vaiheessa luin. Että mut semmonen jos palataan tähän [KP: Joo, AK: Joo, nii =>] vuoteen yheksän kaheksan niin mulla oli me oltiin tota N:n porukoiden kanssa tota oltiin matkalla tonne Tanskaan sitte vastaavan verstaan porukoille.

Myöhemmin, tutkittavamme koostuessa ja luottamuksen lisääntyessä, hänen kertomisansa vapautui ja saatoimme vapaammin tarkertua keskustelemaan joistain hänen tarinansa sivupoluista. Tämän eron havaitsimme myös siitä, kuinka erilainen kokemus meille syntyi pilottihaastatteluista verrattuna varsinaisiin tutkimushaastatteluihin. Ensimmäisen tutkimushaastattelun jälkeen kuvasimme tuntemuksiamme kielikuvalla nuorallatanssijasta. Tuntui siltä, kuin meidän olisi koko ajan varottava jotain, jos keskustelussa astuu harhaan. On tietenkin mahdollista, että ero selittyy sillä, että ihmisillä yleensäkin on persoonallisia tyylejä olla mukana vuorovaikutustilanteessa. Uskomme kuitenkin

kin, että psykoosissa läsnäoleva pelkoa aiheuttava hajoamisen uhka pakottaa ihmisen kapeuttamaan kerrontaansa ja ajatusten virtaa.

Tutkittavamme ei kuitenkaan ollut täysin sisäiseen maailmaansa uppoutunut. Hänen onnistui jäsentää kokemuksiaan narratiiviseen muotoon, mikä edellyttää kykyä tarkastella itseä eli reflektioita (Holma, 1996), mutta sillä ehdolla, että kertomiselle asetettiin rajat. Haastattelujen kuluessa oli myös hetkiä, jotka tulkitsimme psykoottiseksi kertomiseksi. Tällöin haastateltavamme puhui senhetkisistä kokemuksistaan suoraan metaforisella kielellä, joka ei mahdollista subjektin muodostumista, sillä reflektiosuhde siihen mitä on kerrottu puuttuu (Holma, 1996). Tutkittavallamme oli siis kykyä itse viedä keskustelua eteenpäin niin, että hänen onnistui useimmissa tapauksissa välttää hajoamisen kokemus.

Grounded - teorian tarkoituksena on pyrkiä luomaan laadulliseen aineistoon perustuva teoria (Glaser & Strauss, 1968). Tämä analyysimetodiin sisäänrakennettu pyrkimys tuotti aluksi hankaluuksia, sillä olimme jo aikaisempiin tutkimuksiin perehtyessämme päättäneet, että yritämme jäsentää sisäistä maailmaa nimenomaan tarinallisen kiertokulun teorian (Hänninen, 1999) avulla. Meillä oli siis jo teoria valmiina ja tarkoituksena oli pikemminkin laajentaa tai verifioida jo olemassaolevaa teoriaa eikä luoda kokonaan uutta. Aluksi tarkoituksemme oli analysoida aineisto Grounded - teorialla ja verrata saatua tulosta tarinallisen kiertokulun teoriaan. Analyysin kuluessa huomasimme, että teemat ja kategoriat ryhmittivät mielessämme jo tarinallisen kiertokulun teorian mukaisiin käsitteisiin ja siten vertailu olisi ollut teennäinen. Niinpä päätimme analyysin viimeisessä vaiheessa tuoda analyysiin mukaan valmiin teorian ja katsoa sopivatko kaikki Grounded - teorian avulla saadut kategoriat siihen. Tällainen tapa soveltaa Grounded - teoriaa saa tukea myös Straussin ja Corbinin (1990) kirjoituksista.

Se, että me molemmat suoritimme aineiston analyysin itsenäisesti, osoittautui järkeväksi ratkaisuksi. Tämä myös lisäsi tutkimuksen validiteettia. Molempien analyysien tulokset (teemat ja kategoriat) olivat yhtenevät. Olimme nimenneet teemoja ja kategorioita hieman toisin ja teemojen lukumäärä oli toisella meistä hieman suurempi. Teemoista muodostettuja kategorioita oli kuitenkin sama määrä ja ne olivat sisällöllisesti samankaltaisia. Lopullisiin teemojen ja kategorioiden nimiin päästiin yhteisneuvottelujen avulla.

Validiteettia lisäsivät myös tutkimuksen kuluessa sen toteutuksesta pro gradu- ohjaajan kanssa käydyt keskustelut. Aineistosta heränneistä ajatuksista keskustelu keskenämme ja pro gradu- ohjaajamme kanssa sekä hänen kommenttinsa antoivat uusia ajatuksia ja

ideoita analyysia varten ja siten veivät tutkimusta eteenpäin. Haastattelujen jälkeen suoritettujen lyhyen yhteenvedon lopuksi tutkittava ilmaisi meidän ymmärtäneen hänen kokemuksiaan yllättävän samankaltaisesti kuin hän itse oli ne kokenut.

Tämän tutkimuksen valossa voidaan todeta, että narratiivinen lähestymistapa ei ole täysin sovellettavissa psykoottisen mielen ja henkilökohtaisen uskon välisen suhteen jäsenykyseen, sillä psykoottisessa mielessä osaa ristiriitaisista kokemuksista on sosiaalisesti jaetun kielen avulla mahdotonta kommunikoida. Tällaista kokemusta voidaan kuvata ainoastaan metaforilla, jotka itseään tarkkailevan minän puuttuessa voivat konkretisoitua ja näin saada aikaan psykoottiseksi luokiteltavaa puhetta ja käyttäytymistä.

LÄHTEET

Aaltonen, J., Vartiainen, A., Kalliokoski, M-L. & Riikonen, T. (1994). Team treatment of acute psychosis. *Journal of Family Psychotherapy* 5, 77-95.

Achté, K., Alanen, Y., & Tienari, P. (1994). *Psykiatria* 1 (9. painos). Juva: WSOY.

Alanen, Y. O. (1994). *Skitsofrenia syyt ja tarpeenmukainen hoito* (2. painos). Juva: WSOY.

Alasuutari, P. (1999). *Laadullinen tutkimus* (3. Uudistettu painos). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Berger, P.L., & Luckmann, T. (1995). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* (2. painos). Helsinki. Kirjapaino-Oy Like: Gaudeamus.

Ezzy & Douglas (1998). *Theorizing Narrative Identity: Symbolic Interactionism and Hermeneutics*. *Sociological Quarterly*, Spring 98, 39 (2), 239-252.

Fielding, N. G. & Lee, R. M. (1998). *Computer Analysis and Qualitative Research*. London: Sage Publications.

Gergen, K.J. & Gergen, M.M (1988). *Narrative and the self as relations*. *Advances in experimental social psychology*, 21, 17-56.

Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1968). *The Discovery of Grounded Theory*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Halmio, P. (1997). *Elämän ja kokemuksen ääni - Narratiivisuus ja elämäkerrallinen lähestymistapa opettajatutkimuksessa*. *Tiede-politiikka* 3/97 vol. 22. Kokemäki: Satakunnan Painotuote.

Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2000). Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Holma, J. (1999). The search for a narrative. Jyväskylä, Jyväskylä University Printing House, Lievestuore: ER-Paino Ky.

Holma, J. (1996). Narratiivinen lähestymistapa akuuttiin psykoosiin. Teoksessa Toskala, A., & Wahlström, J. (toim.), Psykoterapian prosessit – tutkimukselliset konstruktiot (s. 66-77) ACTA PSYCHOLOGICA FENNICA. Soveltavan psykologian monografioita 9. Rauma: Oy West Point.

Hänninen, V. (1999). Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696, Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Isohanni, M., Honkonen, T., Vartiainen, H., & Lönnqvist, J. (1999). Skitsofrenia. Teoksessa Lönnqvist, J., Heikkinen, M., Henriksson, M., Marttunen, M., & Partonen, T. (toim.), Psykiatria (50-106) Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Järvinen, P. (1991). Psykos och religion: Psykodynamiska mekanismer och rollpsykologiska processer bakom religiösa föreställningar hos psykotiker. Åbo: Åbo akademis förlag.

Ketola, K. (1997). Mitä on uskontotiede. Teoksessa Ketola, K., Korkee, S., Pesonen, H., Pyysiäinen, I., Sakaranaho, T., & Sjöblum, T. Näköaloja Uskontoon, uskontotieteen ajankohtaisia suuntauksia. Helsinki: Yliopistopaino.

Kvale, S. (1996). Interviews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing. United States of America: Sage Publications.

Laitila, T., Pyysiäinen, I., & Vesala, K. (1986). Ymmärtämisen aave? Mythos ry:n julkaisuja n:o 3. Helsinki.

Manninen, A. (1993). Tieto ja tietämisen tunne laskentatoimessa. Laskentapäälliköiden kvalitatiivinen haastattelu. Jyväskylän yliopiston taloustieteen laitos: Working Paper N:o 129/93.

Markkula, H. (1997). Voidaanko uskonnollista kokemusta tutkia? Teoksessa Pesonen, H. (toim.), Uskontotieteen ikuisuuskysymyksiä (s. 151-182). Helsinki: Limes ry:n kirjapaino.

McLeod, J. (1994). *Doing Counselling Research*. London: Sage Publications.

Pulkkinen, R. (1997). Reduktionismi ja antireduktionismi. Teoksessa Pesonen, H. (toim.), Uskontotieteen ikuisuuskysymyksiä (s. 95-113). Helsinki: Limes ry:n kirjapaino.

Pyysiäinen, I. (1986). Ymmärtämisen aave? Mythos ry:n julkaisuja n:o 3. Helsinki.

Ricoeur, P. (1991a). Narrative identity. Teoksessa Wood, D. (toim.), *On Paul Ricoeur. Narrative and interpretation* (s. 188-199). Routledge: London.

Ricoeur, P. (1991b). Life in quest of narrative. Teoksessa Wood, D. (toim.), *On Paul Ricoeur. Narrative and interpretation* (s. 20-33). Routledge: London.

Riessman, C. K. (1993). *Narrative Analysis. A Sage University Paper. Qualitative Research Methods*, vol. 30.

Robbins, M. (1993). *Experiences of Schizophrenia. An Integration of the Personal, Scientific, and Therapeutic*. New York: The Guilford Press.

Strauss, A. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.

Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.

Tesch, R. (1990). *Qualitative research. Analysis types and software tools*. New York: Falmer Press.

Tähkä, V. (1986). *Psykoterapian perusteet (4. painos)*. Juva: WSOY.

Tähkä, V. (1996). *Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen*. Juva: WSOY.

Valkonen, J.(1994). *Tarinametafora sydäninfarktista kuntoutuessa. Tutkimuksia 45/1994*. Helsinki: Kuntoutussäätiö

Liite : Teemat ja Kategoriat

Teema	nro	Teema	Nro
Arin tehtävä	3	Nykyinen usko	8
Bioenergiapilvi	3	Oma helvetti	
Buddhismiin oppi	1	Oman uskonnollisuuden historia	1
Egon poistumisen jälkeinen käytös	3	Omasta ruumiista vieraantuminen	2
Elämänmuutos	4	Omat kirjoitukset	
Hallusinaatiot	6	Ongelmat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa	4
Halu kuolla	5	Pakkoliikkeet	3
Halu päästä kotoa		Poistumisen / tulemisen kokemus	2
Henkilöhistoria		Psyykkinen eheytyminen	8
Henkinen sota	5	Puhumisen vaikeus haastattelussa	7
Henkiset kumppanit	5	Radio	
Hermoromahdukset	4	Refleksiivinen positio	8
Hulluksi tuleminen	2	Rukoilu	
Huonot ajat	4	Rukoilu hyvinä aikoina	
Huumekokemus	4	Rukoilu kamppailuna	5
Hyvät ajat	5	Rukoilun sisältö	
Hyvien ja huonojen kokemusten samanaikaisuus	5	Rukous toimintana	
Identiteetin katoaminen	2	Rukousten alkuperä	1
Ilmestyskirjan peto	1	Saatana	5
Internet	1	Sairaala	
Internet mielen sekoittajana	1	Steiner-oppi	1
Itsemurha	3	Tajuamiset	3
Itsemurhayritys omasta tahdosta	3	Tilanteen kontrollointi	7
Jäsentymätöntä kokemusta	6	Toiminta läheisten ihmisten kanssa	
Kadotuksen välttäminen	3	Tulevaisuuden toiveet	5
Kamppailu voimaa vastaan	3	Tunneihmisestä järki-ihmiseksi	8
Kanssakäyminen sielujen/vainajien kanssa	6	Ulkoisen ja sisäisen eron katoaminen	2
Kauhuelokuvat	1	Uskonnollinen kokemus	
Kaverit	4	Uskonnottomuus/kylmyys	5
Käyttäytymishäiriöt		Uskonto mielen sekoittajana	1
Keskeiset näkemykset kristinuskosta	1	Uskonto perheessä	1
Keskeist näkemykset buddhalaisuudesta	1	Uskonto ristiriita	
Kirjallisuus	1	Uuden minän synty	3
Kirjallisuus mielen sekoittajana	1	Uusi henkisempi elämä	3
Koettu erikoisuus	4	Vaikeus kohdata uskonnollista materiaalia	7
Koettu erityiskohtelu	4	Validiteetin lisäys	
Kokemus paniikkihäiriöstä	4	Vanhemmat	
Kokemus ettei ole tullut ymmärretyksi		Väärin ymmärretyt henget	
Kommunikaatiokatkos	4	Yksinäisyys	4
Kontrolloiva isä	4	Yritys tilanteen normalisoimiseksi	
Koulukiusaaminen	4	Äänen hiipuminen	8
Kristinuskon ja buddhalaisuuden suhde	5	Ääni	3
Kristuksen tarve identiteetin löytymiseksi		Ääni (ahdistuksen tuottajana)	5
Kuolemisen tunne	3	Ääni (maailmanloppu)	3
Lapsenusko koetuksella	5	Ääni (osto/myynti)	3
Läheiset ihmiset	4	Ääni (seitti)	3
Lääkemuutos	8	Ääni (uskonto)	5
Meditointi		Ääni (uusi maailmanjärjestys)	3
Metaforista puhetta	6	Ääni (itsemurha)	3
Musiikki			

Kategoriat: 1. Sosiaalinen tarinavaranto

2. Reflektoitu luhistunut kertomus

3. Psykoottinen draama

4. Psykoosiin altistava situaatio

5. Ristiriidat

6. Ei-Reflektoitu luhistunut kertomus

7. Defensiivisyys haastattelun aikana

8. Psyykkinen koostuminen